

How to criminalize espionage in the criminal system of the GCC countries and its effects on Iran's socio-political security

Seyyed Mohammad Hashemi¹
Ahmad Falahi²
Jamal beigi³

Received Date: 6 Dec 2021
Reception Date: 12 Feb 2022

Abstract

Espionage, or what is sometimes called treason, is one of the crimes that is criminalized in order to protect the security of society. This crime is organized and the methods of committing it are constantly evolving. In this way, the vital information of one country is transmitted to other countries or groups. In most of the criminal laws, there is no specific definition of espionage crime and only examples of it are sufficient, and this requires that the concept and legal framework of this crime be examined, so in the form of an interpretive-comparative method and referring to jurisprudential sources. A comparative study of the elements of this crime in the Iranian penal system with the countries of the Persian Gulf Cooperation Council has been carried out. This article seeks to first determine the punishment for espionage in the GCC countries and then examine how these countries deal with spy criminals, especially (sources, informants) of the countries' intelligence services, and its severity up to What is the limit? The present study seeks to examine the elements of espionage in these countries and to discuss its commonalities and differences.

Keywords: Political security, espionage, comparative law, criminal law, GCC

¹ . Research PhD Student in Criminal Law and Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran

² . Corresponding Author: Assistant Professor in Law ,Humanity and social sciences faculty , university of Kurdistan, Sanandaj, Iran. ahmadfalahi@gmail.com

³ . Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

چگونگی جرم انگاری جاسوسی در نظام کیفری کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و آثار آن در امنیت سیاسی- اجتماعی کشور ایران^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۳

سید محمد هاشمی^۲احمد فلاحي^۳جمال بیگی^۴

چکیده

جاسوسی و یا آنچه گاه در برخی موارد خیانت به کشور خوانده می‌شود، از جمله‌ی جرایمی است که جرم‌انگاری آن با هدف حمایت از امنیت کلان جامعه صورت می‌گیرد، این جرم به صورت سازمان‌یافته واقع می‌شود و شیوه‌های ارتکاب آن نیز مدام در حال تحول است و از این طریق، اطلاعات حیاتی یک کشور به دیگر کشورها یا گروه‌ها منتقل می‌شود. در غالب قوانین کیفری تعریف مشخصی از جرم جاسوسی ارائه نشده و صرفاً به بیان مصادیقی از آن

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری تخصصی سید محمد هاشمی با عنوان بررسی تطبیقی جرم جاسوسی در کشورهای شورای همکاری خلیج فارس با ایران با راهنمایی دکتر احمد فلاحي است

۲. دانشجوی دکتری تخصصی پژوهش محور رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ایران

۳. استادیار دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (نویسنده مسؤل)،
ahmadfalahi@gmail.com

۴. دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

بسنده شده است و همین امر می‌طلبد که مفهوم و چهارچوب حقوقی این جرم مورد بررسی قرار گیرد لذا در قالب یک روش تفسیری-تطبیقی و ضمن مراجعه به منابع فقهی، به بررسی تطبیقی ارکان این جرم در نظام کیفری ایران با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس پرداخته شده است. این مقاله به دنبال این موضوع است که اولاً مجازات جرم جاسوسی در کشورهای شورای همکاری خلیج فارس را مشخص و سپس بررسی نماید این کشورها با مجرمین جاسوس به خصوص (منابع، مخبرین) سرویس های اطلاعاتی کشورها چه برخورد قضایی می نمایند و شدت آن تا چه حد می باشد؟ پژوهش حاضر درصدد است ارکان جرم جاسوسی در کشورهای مذکور را بررسی و به اشتراکات و افتراقات آن بپردازد.

واژگان کلیدی: امنیت سیاسی، جرم جاسوسی، حقوق تطبیقی، حقوق کیفری، شورای

همکاری خلیج فارس

مقدمه و بیان مسئله

قوانین کیفری نظام‌های جزائی مختلف در بخش اختصاصی خود بر اساس موضوع یا هدف یا بر اساس حمایت‌های ویژه، اقدام به دسته‌بندی جرایم کرده و مصادیق آن را تعیین و برای آن تعیین کیفر کرده است. ازجمله‌ی این جرایم، جرایمی است که در حقوق جنایی به عنوان حوزه‌ای از حوزه‌های حقوق عمومی و توجه به منافع عموم و مصلحت عمومی مورد توجه قرار گرفته است. ازجمله‌ی جرائمی که با امر عمومی و مصالح و خیر عام جامعه در ارتباط است، جرائم علیه امنیت کشور است که در قالب عناوینی چون تبانی برای ارتکاب جرائم علیه امنیت، بمب‌گذاری، اعمال تروریستی و دیگر جرائم جرم‌انگاری شده است و اساس و مبنای بزه‌انگاری در این حوزه، توجه به مسأله امنیت کشور و جامعه و آسایش عمومی کشور است که با هدف حمایت از امنیت کلان جامعه جرم‌انگاری شده‌اند. یکی از جرایمی که در این ارتباط جرم‌انگاری شده است، جرم جاسوسی است که در قالب مصادیق مختلف مورد توجه قانونگذاران قرار گرفته است. این جرم، جزو جرائمی است که با تشکیل کشورها به عنوان یک واحد سیاسی مورد توجه بوده و در دوران‌های اخیر در قوانین کیفری کشورها نیز جرم‌انگاری شده است و بعضاً تحت عنوان خیانت به کشور با مجازات‌های شدیدی روبرو گشته است. اگرچه باید گفت «زمان دقیق تشکیل دولت، کشور و نیز تحقق جرایم جاسوسی و خیانت در تاریخ به خوبی معلوم نیست.» (ساریخانی، ۱۳۷۸: ۷۲) هرچند برخی نویسندگان قدمت تاریخی این جرم را حداقل به زمان فرعون و حضرت موسی (ع) برمی‌گردانند (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۲: ۸۶) که حضرت جاسوسانی را به کنعان می‌فرستادند تا اطلاعات سری مصریان را جمع‌آوری نمایند. (فریدل، ۱۳۸۲: ۱۸) با این وجود، «دهه هشتاد میلادی، دهه جاسوسی نام گرفته است؛ زیرا در این دوران جاسوسی‌های زیادی کشف شد که عمده آن مربوط به کشور آمریکا و شوروی سابق در جنگ سرد بوده است.» (زراعت، ۱۳۹۰: ۶۹) با توجه به تحولات مرتبط با شیوه‌ی ارتکاب و نیز مصادیق جرم جاسوسی در نظام‌های حقوقی مختلف، ضرورت توجه به تجربه کشورهای دیگر در چگونگی جرم‌انگاری و کیفرگذاری این جرم وجود دارد و با توجه به قرابت محیطی و پیوند نظام حقوقی کشورهای

مسلمان با مبانی و اصول شریعت و فقه اسلامی، لزوم در نظر داشتن وضعیت حقوق کیفری جرم جاسوسی در این کشورها برای قانونگذار و حقوقدانان کشور ما وجود دارد و به همین جهت، چگونگی جرم‌انگاری و ارکان این جرم در نظام کیفری ایران و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس^۱ بررسی و میزان کارایی آن در یک سامانه‌ی تطبیقی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. از طرف دیگر، با توجه به اینکه جرم جاسوسی دارای مصادیق گسترده‌ای شده و از ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی و علمی در فضای حقیقی تا جاسوسی در فضای سایبری و دنیای مجازی را نیز در برگیرد هدف این مقاله تحلیل ارکان این جرم در یک رویکرد تطبیقی است که می‌تواند حقوقدانان و قضات را با مصادیق متکثر آن آشنا کرده و شیوه‌های تحلیل آن را مورد توجه ویژه قرار داده و سیاست جنایی این کشورها را در چگونگی مواجهه با این جرم تبیین نمود. در همین راستا، ضمن بررسی قوانین کیفری حوزه مورد بحث، در قالب یک رویکرد تطبیقی متن‌محور و مفهوم‌مدار به بررسی ارکان این جرم پرداخته خواهد شد و پس از توصیف و تفسیر قوانین مرتبط و بررسی نقاط اشتراک و افتراق نظام‌های حقوقی این کشورها در موضوع مقاله، به مقایسه و تطبیق میان آنها پرداخته خواهد شد و ضمن بیان چرایی مشابهت‌ها و تفاوت‌ها، پیشنهادهایی ارائه خواهد شد.

۱. شورای همکاری خلیج فارس، (GCC) به‌عنوان یک سازمان منطقه‌ای در حوزه‌ی خلیج فارس که متشکل از شش کشور عربی شامل کشورهای عربستان سعودی، کویت، عمان، امارات متحده‌ی عربی، قطر و بحرین است؛ در سال ۱۹۸۱م به وجود آمده است. پس از جنگ ایران و عراق شش کشور ذکر شده، ایجاد شورایی به‌عنوان "شورای همکاری عرب کشورهای خلیج [فارس]" را اعلام کردند (قاسمی، ۱۳۷۸: ۳ و ۱۵۹) شورای همکاری خلیج فارس در فضای سیاسی، نظامی و امنیتی و با ضرورت‌های اقتصادی آن دوران تأسیس گردید و بعدها با تغییر روند موضوعات و بحران‌های منطقه‌ای به سمت همکاری‌های اقتصادی نیز حرکت کرد. پیوستگی سرزمینی، جمعیت، مؤلفه‌های قومی، زبانی و دینی و مذهبی از جمله شباهت‌هایی است که باعث شده تا این شورا با وجود اختلافات سیاسی و امنیتی، همچنان بتواند بیش از سه دهه به حیات خود ادامه دهد. (کرمی، ۱۳۹۳: ۲۷)

پیشینه تحقیق

در موضوع حقوق تطبیقی که به شکل جامع ۵ کشور را با یکدیگر مقایسه نماید و در حد کتاب یا مقاله پژوهشی باشد دیده نشده اما به شکل جزئی در زمینه فقهی مثل حکم جاسوس مسلمان و غیر مسلمان و یا جاسوسی در اسلام و مذاهب اسلامی و... مقالاتی دیده شده است مثلاً تحقیق " دور القانون الدولی فی مواجهه التجسس الدبلوماسی (عدنان عثمان، ۲۰۱۵: ۳۶)" یا مقاله "أحكام الجاسوس المسلم" (الغامدی، ۱۴۴۰: ۵۰۳) و یا پایان نامه "الجريمة السياسية ضد الأفراد" (هانی رفیق، ۱۴۳۰: ۹۷) و یا کتاب "المعلم ... فی حکم الجاسوس المسلم" (اللیبی: ۱۴۲۹: ۱۴۸) وجود داشته و در کشور خودمان نیز می توان به کتاب جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی (میرمحمد صادقی، ۱۳۷۸: ۲۵) و کتاب بررسی جاسوسی در کشور ایران و فرانسه (مجیدی، ۱۳۹۳: ۵) و کتاب حقوق جزای اختصاصی (گلدوزیان، ۱۳۸۶: ۲۴۲)، کتاب حقوق جزایی اختصاصی دکتر ولیدی (ولیدی، ۱۳۷۳: ۱۷) و کتاب حقوق جزای اختصاصی دکتر شامبیاتی (شامبیاتی، ۱۳۹۳: ۱۰۳)، و کتاب جاسوسی و خیانت به کشور دکتر عادل ساریخانی (ساریخانی، ۱۳۸۴: ۵۶) اشاره نمود لیکن این تحقیق ها در کشور صرفاً به ارکان حقوقی جرم جاسوسی در ایران پرداخته است و مقالات خارجی نیز به جنبه های فقهی توجه داشته اند و به تعریف جاسوسی در لغت و اصطلاح فقهی و مجازات جاسوس از منظر شرعی توجه نموده اند که تلاش گردید براساس تحلیل اطلاعات و قوانین کشور ها ارکان جرم جاسوسی در این کشورها به شکل تطبیقی و با قانون مجازات کشور ایران مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد.

۱- مفاهیم و مبانی نظری

۱-۱- تعریف مفاهیم و اصطلاحات

کلمه جاسوس از ماده «جس»، در لغت به معنای تفتیش و با خبر شدن و اطلاع پیدا کردن پنهانی از باطن اشیاء و کارهای مردم، همراه با دقت و ظرافت خاص است (مصطفوی، ۱۳۶۰: ۸۶). در فرهنگ های لغت، جاسوس به معنای جستجوکننده خبر، خبرچین، کسی که اخبار و اسرار کسی یا اداره ای یا مملکتی را به دست بیاورد و به دیگری اطلاع دهد. در فرهنگ لغت

کشور های عربی جاسوس به معنای دارنده و همراه اسرار شر است (ابن منظور، ۱۴۰۸: ۲۸۳) وی در ادامه در این باره آورده است: «جاسوس، همان عین است که درباره اخبار جاسوسی می‌کند». (ابن منظور، ۱۴۰۸: ۳۸۲). در منابع غیر عربی و فارسی جاسوس در اصطلاح از یک کلمه فرانسوی به معنای جاسوسی کردن اخذ شده است. به نظر می‌رسد که کلمه فرانسوی قرون وسطایی *espionner* با کلمه قدیمی ایتالیایی *spione* ارتباط داشته باشد که به نوبه خود از نظر زبانی شبیه به قدیم *spehon* است. (Lee Lerner, Wilmoth, 2003: 413).

جاسوس عبارت است از تحصیل اطلاعات محرمانه به طور متقلبانه به قصد تسلیم آن به کشور بیگانه (ساریخانی، ۱۳۸۴: ۵۶) جاسوسی در اصطلاح عبارت است از اقدامات پنهان که توسط سرویس های اطلاعاتی و یا یک گروه سیاسی مخالف کشور خودی، به افرادی مأموریت به انجام انواع فعالیت های پنهانی می دهند می باشد. (تقوی، ۱۳۸۰: ۷۴)

۲-۱ مبانی نظری

۱-۲-۱ تبیین نوع نگاه فقه اسلامی به جاسوسی

با توجه به این که قوانین کیفری کشورهای مورد مطالعه یا ریشه در فقه اسلامی دارند یا این که شریعت اسلامی جزو منابع نظام قانون گذاری آنهاست، ضرورت دارد به نوع نگاه فقه اسلامی به جرم جاسوسی پرداخته شود. ابتدا باید گفت از نظر اخلاقی تجسس در امور مردم امری مذموم است و به همین جهت نگاه اولیه در میان فقها به قبیح بودن این رفتار است. با این وصف، در فقه اسلامی «نظارت و کنترل در منابع فقهی اسلامی، هم فضیلت و هم ضرورت است؛ لیکن نظارت بر امور دیگران همواره و همه جا صحیح و مشروع نیست، در منابع فقهی از برخی نظارت ها به شدت منع شده است. یکی از موارد منع، تجسس و تفتیش اسرار مردم است. فقهای عظام، جاسوسی را تعریف نکرده و در ابواب فقهی نیز بایی را به این بحث اختصاص داده نشده است و در کتب فقهی برای این منظور غالباً از تعبیر عین و عیون استفاده شده است». (جلالی، ۱۳۹۶: ۱) در همین راستا، تفکیک میان موارد مشروع و غیر مشروع این عمل ضروری است. با توجه به نوشتگان فقهای اسلام، نظارت بر فعالیت دیگران را می توان به سه دسته تقسیم نمود: اول «کسب خبر در امور فردی و شخصی. دوم، کسب خبر در امور

جامعه و اجتماع و سوم، کسب خبر از امور دشمنان. در امور خصوصی افراد به حکم عقل و صریح آیه «ولاتجسسوا» (قرآن کریم، سوره حجرات، آیه ۱۲) و روایات متعدد، جایز نیست. در امور جامعه که بهتر است آن را «بازرسی و نظارت» نام‌گذاری نماییم، بنا بر دلیل عقلی و برخی روایات، جایز و در برخی شرایط واجب است. اطلاع از وضعیت اجتماع، مطالبات شهروندان و ایجاد عدالت که از مهم‌ترین وظایف حکومت است و دستیابی به آن تا حد زیادی به‌گزینش مسئولان و کارگزاران حکومتی مؤمن و متعهد و متخصص وابسته است و این امر نیازمند بررسی سازمان‌های نظارتی کشور است. در مورد امور دشمنان کشور و جمع‌آوری اطلاعات از آنان به حکم عقل و شرع جایز است؛ زیرا باعث ارتقای امنیت جامعه مسلمین می‌گردد آیه‌ی چهارم سوره منافقون، سیره پیامبر (ص) و حضرت علی (ع) بر جواز این امر دلالت دارد. «(اترک، ۱۳۹۰: ۲) بنابراین اصل اولی حرمت تجسس است؛ مگر در موارد خاص که طبق قانون و شرع (حکم ثانوی) معین و استثنا شود. آیه ۱۲ سوره حجرات تنها آیه‌ای است که هیچ قید و شرطی ندارد و با صراحت از تجسس نهی می‌کند و این نشان می‌دهد اصل بر حرمت تجسس به‌عنوان یک قاعده کلی است؛ و اگر در شرایط خاص به خاطر اهداف مهم‌تری مجاز گردد عنوان استثناء خواهد داشت.^۱ مقدس اردبیلی می‌گوید: «ولاتجسسوا در این آیه به این معناست که در جستجوی عیوب مسلمانان نباشید و نهی از دنبال کردن نقص‌های مسلمانان نیز در روایات بسیاری آمده است.» (اردبیلی، ۱۳۶۲: ۴۱۷) کسب خبر به نفع امت اسلام و احقاق عدالت و حقوق نه‌تنها امری جایز است بلکه برای آمادگی علیه دشمنان براساس آیه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ..» (سوره انفال، آیه ۶۰) امری لازم می‌باشد حضرت علی (ع) می‌فرماید: «در هر ناحیه از سرزمین حکومت، جاسوس‌هایی بگمار، سپس خبرهایی را که به دست می‌آوری برای ما بفرست» (ابن ابی الحدید، ۱۳۸۵: ۱۳۰) ابن‌راشد رئیس قبیله بنی‌ناجسه از حکومت کناره‌گیری کرد؛ امام به عبدالله بن‌فعلین دستور داد

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل ۲۵ با در نظر داشتن این مهم تصریح دارد: «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، تلگراف و تلکس و عدم مخابره و رساندن آن، استراق سمع و هر نوع تجسس دیگری ممنوع است مگر به حکم قانون»

تا مخفیانه وی را زیر نظر داشته باشد و اطلاعات به دست آمده را گزارش دهد. (ابن ابی الحدید، ۱۳۸۵: ۱۲۰) در روایات نیز جاسوسی و تجسس مورد نکوهش شدید واقع شده است و در این خصوص جاسوسی را به دو قسم تقسیم نموده‌اند: اول، جاسوسی مجاز و مشروع همچون جاسوسی از دشمن و آماده شدن برای مقابله (مجموعه من المؤلفین، ۱۴۰۴: ۱۶۶) و دوم جاسوسی قابل سرزنش و ممنوع همچون جاسوسی وانتقال اخبار مسلمانان به دشمنان و فعالیت و همکاری به نفع آنان که از طریق آن مسایل مهم مسلمانان فاش گردد. مرحوم کلینی در کتاب کافی در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) نقل می‌کند که: «یا معشرَ مَنْ أَسْلَمَ بِلِسَانِهِ وَ لَمْ يَسْلَمْ بَقَلْبِهِ، لَا تَتَّبِعُوا عَثْرَاتِ الْمَسْلَمِينَ؛ فَإِنَّهُ مَنْ تَتَّبَعَ عَثْرَاتِ الْمَسْلَمِينَ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَثْرَتَهُ، وَ مَنْ تَتَّبَعَ اللَّهُ عَثْرَتَهُ يَفْضَحْهُ؛ ای گروهی که با زبان مسلمان شده‌اید، اما دل شما اسلام را نپذیرفته است، لغزش‌های مؤمنین را جستجو نکنید؛ زیرا کسی که به دنبال لغزش‌های برادر مؤمنش باشد، خداوند تعالی گناهان او را پیگیری می‌کند و هر کس که خداوند گناهانش را پیگیری کند، او را مفتضح و رسوا می‌سازد؛ هر چند در داخل خانه‌اش باشد. (کلینی، ۱۳۷۵: ۳۵۵) در حدیثی از رسول خدا (ص) که بیان فرمود: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ؛ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَ لَا تَحَسَّسُوا، وَ لَا تَجَسَّسُوا؛ از گمان (بد) بپرهیزید، زیرا گمان (بد) دروغ‌ترین سخن است و تجسس و تجسس نکنید. (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۶: ۶۲) در حدیث دیگری از همان حضرت چنین می‌خوانیم: «لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَ كُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا»؛ نسبت به یکدیگر حسد نورزید و بغض و کینه نداشته باشید و در کار دیگران تجسس و تجسس نکنید و مردم را (باکارهای مختلف خود) از خود نرانید و بندگان خدا و برادران دینی باشید.» از این حدیث به خوبی به دست می‌آید که تجسس همانند حسد و کینه و نفرت، سبب دوری مردم از یکدیگر و از هم‌پاشیده شدن اجتماع است. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۱) پیامبر اکرم (ص) بر عدم جواز تجسس نامشروع تصریح دارد و می‌فرماید: «از گمان بد بپرهیزید، زیرا سوءظن دروغ‌ترین سخن‌هاست و از افشاگری عیب‌های یکدیگر بر حذر باشید و همیشه خویش را بنده خدا به شمار آورید.» (بخاری، بی تا: ۱۸۵) در کنار این کسب خیر از اوضاع ضرورتی در امر حکمرانی است و پیامبر اکرم (ص) در

جنگ احد دو مأمور اطلاعاتی را فرستاد تا از کم و کیف لشکر قریش خبر بیاورند و چون وارد احد شد حباب بن منذر را مخفیانه به سراغ آن‌ها فرستاد تا جمعیت دشمن را تخمین بزنند و فرمود هنگامی که برای من خبری می‌آوری، آشکارا در میان مسلمانان بازگو مکن، مگر آن‌که تعداد آن‌ها را کم بینی. (واقدی، ۱۳۶۱: ۱۵۱)

علمای بزرگ فقه شیعه جاسوسی را تعریف نکرده‌اند و این امر ممکن است به سبب روشن بودن معنای جاسوسی از دیدگاه آنان بوده باشد حتی در ابواب فقهی نیز بایی را به این بحث اختصاص نداده‌اند اما در جاهای مختلف به طور پراکنده و گذرا از جاسوسی سخن به میان آورده‌اند. در کتب فقهی برای این منظور غالباً از تعبیر عین و عیون استفاده شده است. (جلالی، ۱۳۹۶: ۶) در فقه اهل تشیع اصل اوّلی در تجسس حرمت است و کسی حق جاسوسی ندارد لیکن اصل ثانوی، جواز تجسس است البته نه برای هرفردی بلکه برای افراد خاص و در شرایط خاص و صرفاً برای حفظ امنیت عمومی و رعایت مصالح امنیتی (الخرعی، ۱۳۹۵: ۱۵۷) اصل ثانوی همچون استثنائی از اصل اوّلی است و در هر جا که دلیل بر آن وجود داشت، باید آن را پذیرفت و در سایر موارد باید به اصل اوّلی که حرمت است، رجوع شود. بنابراین اصل ثانوی در این مسئله، همانند باب تزاحم است که اگر مسئله اهمّی وجود داشت و با حکم حرمت تجسس، تزاحم داشت، مقدّم خواهد بود. جاسوسی از مسلمانان به نفع دشمنان، عملی است که منافع مسلمانان و کشورهایشان را در معرض آسیب و خطر قرار می‌دهد و نوعی جرم علیه افراد و گروه‌های صالح انجام می‌شود. جاسوسی که اطلاعات و اخبار را به دشمنان تحویل می‌دهد، به دلیل فسادی که ناشی از اقدامات وی است، سزاوار مجازات است. (هانی رفیق، ۱۴۳۰: ۸۳).

در مورد مجازات جاسوسی در فقه اهل سنت سه نظر متفاوت مطرح شده است. نظر اول این است که اگر شخصی مسلمان برای دشمنان جاسوسی نماید، کشته خواهد شد که این نظر مطابق دیدگاه مالک بن انس و احمد بن حنبل و بعضی دیگر از اصحاب او می‌باشد. (ابن القیم، ۱۹۸۳: ۱۸۹؛ الذهبی، بی‌تا، ۶۷؛ العینی، بی‌تا، ۲۹۷؛ قرطبی، ۱۳۶۲: ۵۳) نظر دوم این است که در صورتی که با تکرار عمل جاسوسی آنرا حرفه و شغل خود قرار داده و به این کار عادت پیدا

کند مجازات او کشتن می‌باشد. (سیاح، ۲:۱۳۹۵؛ ابن حجر، ۱۴۲۳:۳۶۲؛ الذهبی سیر أعلام النبلاء، ۱۴۱۳:۳۵۹) نظر سوم مجازات مسلمانی که برای کفار و دشمنان جاسوسی می‌کند کشتن نیست، بلکه تعزیر می‌شود و این بستگی به نظر امام دارد که آیا به او شلاق بزند یا حبس کند. طرفداران این دیدگاه شافعی و حنفی و ظاهر مذهب احمد بن حنبل و بعضی از مالکیه و اوزاعی و ابن قیم جوزیه می‌باشند. (السرخسی، ۱۴۱۷:۲۲۹؛ قرطبی، ۱۳۶۲:۳۹۹؛ الشافعی: ۱۴۲۲، ۴۴۹)

۲- روش شناسی

این پژوهش با رویکرد کتابشناختی و روش اسنادی کتابخانه ای انجام شده است و براساس مطالعه مقالات، کتاب ها و رساله هایی که به شکلی با این موضوع ارتباط داشته اند و با روش استنباطی و همچنین با رویکرد تطبیقی تهیه شده است.

۳- گزارش یافته ها

۳-۱ مفهوم شناسی جرم جاسوسی

حقوق کیفری عمومی، کلیات و قواعد حاکم بر حقوق کیفری اختصاصی است و یکی از مسائل مهمی که در تحلیل هر جرم و به‌ویژه در بررسی رکن قانونی جرایم مورد توجه است، تعریفی است که قانونگذار از آن جرم ارائه کرده است. اصل حاکمیت قانون و نیز اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و همچنین قاعده قبح عقاب بلا بیان اقتضا دارد که هر جرم به طور خاص توسط قانونگذار تعریف شود و چهارچوب مفهومی آن تعیین شود تا این‌که راه برای تفسیر موسع قانون باز نشده و حقوق و آزادی‌های فردی در معرض تهدید قرار نگیرد. در بحث از تعریف قانونی جرم جاسوسی باید گفت همان‌گونه که پیداست این جرم زیرمجموعه جرایم علیه امنیت کلان کشور است که یکی از مسائل مطرح در این ارتباط، عدم ارائه‌ی تعریفی جامع و مانع از مفهوم امنیت^۱ و گستره‌ی آن، در جرایم علیه امنیت توسط قانونگذار

۱. بر اساس یک تقسیم‌بندی نظری، آندسته از جرائمی که از سوی یک فرد یا گروه علیه استقلال و تمامیت ارضی و روابط دولت با دولت‌ها و کشورهای دیگر و غالباً با توسل و کمک قدرت‌های بیگانه صورت می‌گیرد مثل جاسوسی برای دشمن، یا تحریک نظامیان به فرار از مقابل دشمن یا تسلیم شهر یا هواپیما به دشمن و ...

است. این مسأله خود باعث طرح این موضوع خواهد شد که چه کسی و چگونه تعیین می‌کند امنیت خدشه‌دار شده است؟ در همین راستا بیان شده است که پیچیدگی این مفهوم و عدم تعریف دقیق از جرم جاسوسی باعث می‌شود تا دست حکومت‌ها در برخورد با مظنونین و متهمین جرم جاسوسی باز شود. این قاضی پرونده است که بر اساس محتویات پرونده، گزارش مأمورین، رفتار مرتکب جرم جاسوسی و میزان خساراتی که از ناحیه عمل مرتکب به امنیت کشور وارد شده است، مجازات جاسوس را تعیین می‌کند. (رضوان، ۱۳۹۳: ۲۱) در همین ارتباط باید گفت بر اساس یک تقسیم‌بندی نظری، آن دسته از جرائمی که از سوی یک فرد یا گروه علیه استقلال و تمامیت ارضی و روابط دولت با دولت‌ها و کشورهای دیگر و غالباً با توسل و کمک قدرت‌های بیگانه صورت می‌گیرد مثل جاسوسی برای دشمن، یا تحریک نظامیان به فرار از مقابل دشمن یا تسلیم شهر یا هواپیما به دشمن و ... از جمله جرائم بر ضد امنیت خارجی کشور تلقی می‌شوند. در این جرائم استقلال یک ملت و تمامیت ارضی یک مملکت و روابط بین‌الملل آن به خطر می‌افتد (گارو، ۱۳۷۴: ۶۳۶) در این تقسیم‌بندی، معیار، توجه به استقلال سیاسی و تمامیت سرزمینی است که باز نمی‌تواند گویای مفهوم امنیت ملی یا بین‌المللی باشد. بیان شده است «سیاست‌های امنیت ملی، آن دسته از سیاست‌هایی است که دولت‌ها برای حفظ یا بسط ارزش‌های حیاتی ملی در برابر تهدیدات دشمنان بالفعل یا بالقوه در پیش می‌گیرند.» (رحمدل، ۱۳۹۴: ۲۳)

در قوانین کیفری ایران قانونگذار در مواد متعددی به بیان مصادیق جرم جاسوسی اقدام نموده، بدون این‌که تعریف مشخصی از آن ارائه کند. ماده ۵۰۱ قانون مجازات اسلامی بیان می‌دارد: «هرکس نقشه‌ها یا اسرار یا اسناد و تصمیمات راجع به سیاست داخلی یا خارجی

از جمله جرائم بر ضد امنیت خارجی کشور تلقی می‌شوند. در این جرائم استقلال یک ملت و تمامیت ارضی یک مملکت و روابط بین‌الملل آن به خطر می‌افتد. (گارو، ۱۳۷۴: ۶۳۶) در این تقسیم‌بندی، معیار توجه به استقلال سیاسی و تمامیت سرزمینی است که باز نمی‌تواند گویای مفهوم امنیت ملی یا بین‌المللی باشد. بیان شده است «سیاست‌های امنیت کشور، آن‌دسته از سیاست‌هایی است که دولت‌ها برای حفظ یا بسط ارزش‌های حیاتی ملی در برابر تهدیدات دشمنان بالفعل یا بالقوه در پیش می‌گیرند.» (کاسیوروسکی، ۱۳۷۹: ۳۰۴)

کشور را عالمماً و عامداً در اختیار افرادی که صلاحیت دسترسی به آن را ندارند، قرار دهد، یا از مفاد آن مطلع کند به نحوی که متضمن نوعی جاسوسی باشد، نظر به کیفیات و مراتب جرم به یک تا ۱۰ سال حبس محکوم می‌شود.» همان‌گونه که ملاحظه می‌شود قانونگذار به عبارت کلی «متضمن نوعی جاسوسی باشد» بسنده کرده است و به طور دقیق تعریف آن را مشخص نکرده است. همچنین منظور از سیاست داخلی یا خارجی بیان نشده است و این که چه تصمیمی یا چه سندی را می‌توان راجع به سیاست داخلی یا خارجی دانست محل تفسیر است.^۱ در مواد دیگری که به جرم جاسوسی اشاره شده است چه در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح و نیز در جاسوسی در حوزه‌ی رایانه‌ای، مفهوم این جرم تعریف نشده است. با توجه به این که این جرم تعریف نشده است تعیین موضوع این جرم و تحلیل رکن مادی و رکن ذهنی آن نیز با ابهاماتی روبرو است. چه این که تعریف جرم، در واقع بیان رکن مادی است و اگر رکن مادی جرم مشخص نباشد، در اثبات تعلق قصد مرتکب به عمل، با مشکلاتی روبرو

۱. همچنین در دیگر مواد قانون مجازات اسلامی که از جاسوسی بحث کرده است، تعریفی از این جرم ارائه نشده است.

ماده ۵۰۲ - هر کس به نفع یک دولت بیگانه و به ضرر دولت بیگانه دیگر در قلمرو ایران مرتکب یکی از جرائم جاسوسی شود به نحوی که به امنیت ملی صدمه وارد نماید به یک تا پنج سال حبس محکوم خواهد شد.

ماده ۵۰۳ - هر کس به قصد سرقت یا نقشه برداری یا کسب اطلاع از اسرار سیاسی یا نظامی یا امنیتی به مواضع مربوطه داخل شود و همچنین اشخاصی که بدون اجازه مأمورین یا مقامات ذیصلاح در حال نقشه برداری یا گرفتن فیلم یا عکسبرداری از استحکامات نظامی یا اماکن ممنوعه دستگیر شوند به شش ماه تا سه سال حبس محکوم می‌شوند.

ماده ۵۰۵ - هر کس باهدف برهم زدن امنیت کشور به هر وسیله اطلاعات طبقه‌بندی‌شده را با پوشش مسئولین نظام یا مأمورین دولت یا به نحو دیگر جمع‌آوری کند چنانچه بخواهد آن را در اختیار دیگران قرار دهد و موفق به انجام آن شود به حبس از دو تا ده سال و در غیر این صورت به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود.

ماده ۵۱۰ - هر کس به قصد برهم زدن امنیت ملی یا کمک به دشمن، جاسوسانی را که مأمور تفتیش یا واردکردن هرگونه لطمه به کشور بوده‌اند شناخته و مخفی نماید یا سبب اخفای آن‌ها بشود به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شود.

در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح نیز تعریفی از جرم جاسوسی مطرح نشده است و صرفاً به بیان مصادیقی از آن اکتفا شده است.

خواهد بود و اگر عمل مشخص نباشد، متعلق قصد که همان عمل است، به آسانی روشن نخواهد بود. همچنین بر اثبات تحقق شروع به جرم و نیز موارد محال و عقیم این جرم اثرگذار خواهد بود. البته در قانون مجازات اسلامی در بخش مرتبط با جرایم رایانه‌ای قانونگذار میان دسترسی غیر مجاز به داده‌های رایانه‌ای و جاسوسی تفاوت قایل شده است. این تمایز در قالب عباراتی در ماده ۷۳۱ ق.م.ا این‌گونه مورد توجه قرار گرفته است؛ قانونگذار جاسوسی را در مورد داده‌های سری در حال انتقال یا ذخیره شده قابل ارتکاب می‌داند، در حالی که دسترسی غیرمجاز، دسترسی نسبت به داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی که به وسیله‌ی تدابیر امنیتی حفاظت شده است، می‌باشد. در جاسوسی رایانه‌ای قانونگذار داده‌های سری را داده‌هایی می‌داند که افشای آنها به امنیت کشور یا منافع ملی لطمه می‌زند. این‌که لطمه به چه معناست و چه لطمه‌ای را می‌توان لطمه به منافع ملی و امنیت کشور دانست خود می‌تواند به شیوه‌های مختلف قابل تفسیر باشد. در ثانی مشخص نیست، منظور از سری بودن، قرار گرفتن سند در طبقه‌بندی اسناد است یا سری به مفهوم خاص واژه مورد نظر قانونگذار است. در این ارتباط باید گفت، قانونگذار جاسوسی رایانه‌ای را تعریف نکرده است و صرفاً تفاوت را بین این عمل و دسترسی غیرمجاز در نوع داده‌ای که فرد به آن دسترسی می‌یابد و سری بودن یا نبودن آن قرار داده است. به نظر می‌رسد همان‌گونه که در رکن ذهنی خواهد آمد تمایز جاسوسی از دیگر اشکال جمع‌آوری اطلاعات و دسترسی غیر مجاز، ترکیبی از قصد، نوع اطلاعات جمع‌شده و انگیزه فرد باشد.

در ماده ۲۴ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح قانونگذار بالصراحه از لفظ جاسوس استفاده کرده و به‌جای آن‌که مقرر دارد اعمال زیر جاسوسی تلقی می‌شوند مقرر داشته است «افراد زیر جاسوس و به مجازات‌های زیر محکوم می‌شوند. در ارتباط با جاسوسی و خیانت به وطن علاوه بر ماده ۲۴ در ماده ۲۱ و ماده ۲۶ قانون مزبور نیز احکامی پیش‌بینی شده است که به جهت تداخل مفهومی یا مصداقی دو جرم مزبور در مواد مذکور بهتر است احکام مواد مزبور در مجموع مورد بررسی قرار گیرند. جرائم موضوع مواد مزبور می‌توانند هم ناظر به جاسوسی باشند و هم ناظر به خیانت به وطن. به نظر می‌رسد جرم موضوع بند ه ماده ۲۴ ناظر به

جاسوسی و جرائم موضوع بندهای الف ماده ۲۱ و سایر بندهای ماده ۲۴ و جرم موضوع ماده ۲۶ ناظر به خیانت به وطن باشد. در ارتباط با جرائم مربوط به خیانت به وطن در مواد مزبور نکات زیر قابل بحث است (الف) قانون گذار به عنوان مرتکب جرم در همه موارد مزبور از «نظامی» نام برده است. با توجه به این که قانون گذار در ماده ۱ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح نظامی را تعریف کرده و مفروض این است که نظامی نمی تواند تبعه خارجی باشد طبیعتاً خصوصیت مرتکب جرم ایرانی بودن است. ب) عنصر مادی جرم یا به صورت در اختیار قرار دادن، (تسلیم کردن) یا آگاه کردن، (افشا کردن) است. همان گونه که قبلاً گفته شد در اختیار قرار دادن یا تسلیم کردن ممکن است به صورت با واسطه یا بی واسطه باشد و ممکن است با واسطه انسانی یا حیوانی باشد و ممکن است با استفاده از وسایل الکترونیکی مانند پست الکترونیکی یا فاکس باشد. در فرض اخیر می توان گفت که هم از مفاد آن ها آگاه کرده و یا آن ها را هم افشا کرده و هم در اختیار دیگری قرار داده است. به نظر می رسد با توجه به تداخل مفهومی بهتر است در اختیار قرار دادن یا تسلیم کردن را ناظر به تسلیم کردن فیزیکی بدانیم. در هر دو صورت عمل مرتکب عبارت است از فعل مادی مثبت و ترک فعل عنصر مادی، موضوع این جرم را تشکیل نمی دهد.» (رحمدل، ۱۳۹۴: ۲۳)

در تحلیل رکن قانونی بزه جاسوسی در عربستان باید گفت که در نظام کیفری کشور عربستان، قانون کیفری مشخصی برای رسیدگی به این نوع جرایم وجود ندارد و علاوه بر قوانین متعدد کیفری، قاضی می تواند مستقیماً با مراجعه به منابع شرعی اقدام به صدور حکم نماید. در همین ارتباط باید گفت که جرم جاسوسی در عربستان در مواد ۴ و ۵ قانون مبارزه با تروریسم به این جرم اختصاص دارد و آن را در قالب انتشار و افشای اسناد و اطلاعات محرمانه جرم انگاری کرده است. همچنین در تأیید عدم وجود قانون مدون برای مجازات جرم جاسوسی یکی از حقوقدانان عربستانی در روزنامه الحیات در خصوص جرم جاسوسی در عربستان مطالبی را بیان نمود که «جرم جاسوسی در کشور عربستان به عنوان افشای اسرار و انتقال امنیت و اطلاعات سیاسی دولت به یک کشور یا طرف های خارجی متخاصم تعریف شده و این خیانت به عنوان جرم علیه امنیت کشور، یکپارچگی و استقلال آن مطرح می گردد؛

زیرا علیه استقلال و موجودیت دولت و جامعه به‌عنوان جرم فردی مطرح خواهد شد. مینا و قانون قابل اجرا در خصوص مجازات خیانت و جاسوسی، قانون شریعت اسلام است و ما از قانون مجازات و قانونی شدن مقررات کیفری به‌جز برخی جرائم، مواد قانون دیگری نداریم بنابراین مرجع، همان قوانین اسلامی می‌باشد که در قالب شریعت اسلام مطرح می‌گردد و این مجازات جزء مجازات‌های تعزیری بوده و مجازات تعزیری که منجر به صدور حکم اعدام یا زندان طولانی‌مدت خواهد شد. (الجزلانی، ۱۴۳۵: ۲)

قانون دیگر که در خصوص مجازات جاسوسی در عربستان به شکل موردی وجود دارد با عنوان "قانون نظام مکافحه جرائم المعلوماتیه" (نظام مکافحه جرائم المعلوماتیه، ۱۳۹۹) که در حوزه داده‌هاست و به فرمان سلطنتی کشور عربستان شماره ۱۷ م. مورخ ۱۴۲۸/۸/۳ ق. منتشر شده^۱ و مربوط به مبارزه با جرم جاسوسی البته در حوزه چک کردن تلفن همراه و جاسوسی از همسر و... در فضای مجازی می‌باشد که به شرح موارد زیر پرداخته است و مجازات آن حبس برای مدت بیش از یک سال و جریمه بالاتر از پانصد هزار ریال یا یکی از این دو مجازات در صورتی که فرد مرتکب هر یک از جرائم اطلاعات زیر شود.

۱. استراق سمع آنچه از طریق شبکه اطلاعات یا یکی از رایانه‌ها ارسال می‌شود - بدون توجیه قانونی معتبر - یا برداشتن آن یا ره‌گیری آن

۱. ماده ۳: هر شخصی که مرتکب هر یک از جنایات اطلاعاتی زیر شود، به حبس بیش از یک سال و جزای نقدی بیش از پانصد هزار ریالیکی از این دو مجازات مجازات می‌شود:

۱ - بهره برداری، ضبط یا رهگیری آنچه از طریق شبکه اطلاعات یا دستگاه رایانه ای ارسال می‌شود - بدون توجیه قانونی معتبر.

۲ - ورود غیرقانونی برای تهدید یا سیاه‌نمایی شخص؛ وادار کردن وی به انجام عملی یا خودداری از آن، حتی اگر انجام یا خودداری از این عمل مشروع باشد. ۳ - دسترسی غیرقانونی به یک وب سایت، یا ورود به یک وب سایت برای تغییر طرح های این وب سایت، تخریب آن، اصلاح آن یا اشغال آدرس آن. ۴ - نقض زندگی خصوصی با سو استفاده از تلفن های همراه دوربینیا موارد مشابه. ۵ - بدنام کردن دیگران و آسیب رساندن به آنها، از طریق فن آوری های مختلف اطلاعاتی.

۲. ورود غیرقانونی برای تهدید یا اخاذی شخص. وادار کردن وی به انجام عملی یا خودداری از آن، حتی اگر انجام یا خودداری از این عمل مشروع باشد.

۳. دسترسی غیرمجاز به یک وبسایت، یا ورود به وبسایت برای تغییر طراحی این سایت، یا تخریب یا تغییر آن، یا مشغول نمودن آدرس آن.

۴. نقض زندگی خصوصی در اثر سو استفاده از تلفن‌های همراه دوربین‌دار یا موارد مشابه

۵. بدنام کردن دیگران و آسیب رساندن به آن‌ها از طریق فن‌آوری‌های مختلف اطلاعاتی و ورود غیرقانونی از طریق شبکه‌های اطلاعاتی یا رایانه جهت به دست آوردن اطلاعاتی که بر امنیت داخلی و خارجی دولت عربستان یا اقتصادی ملی تأثیر بگذار با مجازات حبس به مدت ده سال و یا جریمه روبرو است. در واقع تعیین مجازات و جرم دانستن جاسوسی در سیستم قضایی این کشور برای دستیابی به: ۱. کمک به دستیابی به امنیت اطلاعات، ۲. حفظ حقوق ناشی از استفاده مشروع از رایانه‌ها و شبکه‌های اطلاع‌رسانی، ۳. حمایت از منافع عمومی، اخلاق و اخلاق عمومی، ۴. حمایت از اقتصاد ملی.

قانون دیگری که می‌توان به آن در خصوص جرائم جاسوسی اشاره نمود قانون "نظام هیئت‌المرکز الوطنی للوثائق والمحفوظات السعودی" (قانون مرکز ملی اسناد و مدارک و بایگانی عربستان، ۱۳۹۹) می‌باشد که بر اساس جرائم علیه امنیت کشور عربستان و در چند ماده تهیه گردیده است که دو ماده آن به موضوع جاسوسی اشاره دارد. ماده ۴ بیرون بردن اسناد سری از نهادهای حکومتی یا تبادل آن‌ها به هر وسیله ممنوع است. نگه‌داشتن این مدارک و اسناد در غیر از مکان‌های تخصیص‌یافته برای این کار همچنین چاپ و کپی‌برداری از آن‌ها یا تهیه تصویر از آن‌ها خارج از نهادهای دولتی مگر با رعایت ضوابط مرکز ملی اسناد و مدارک ممنوع است^۱ و ماده ۵ با رعایت عدم اخلاف در هر مجازات سخت‌تر دیگر که در این نظام مجازات‌ها

۱. حظر إخراج الوثائق السريّة من الجهات الحكومیة، أو تبادلها مع الغير بأی وسیله كانت، أو الاحتفاظ بها فی غیر الأماكن المخصصة لحفظها، وتحظر طباعتها أو نسخها أو تصویرها خارج الجهات الحكومیة؛ إلا وفق ضوابط یصدرها المركز الوطنی للوثائق والمحفوظات. بیرون بردن اسناد سری از نهادهای حکومتی یا تبادل آن‌ها به هر وسیله ممنوع است. نگه‌داشتن این مدارک و اسناد در غیر از مکان‌های تخصیص‌یافته برای این کار همچنین

مقرر شده، حداکثر ۲۰ سال زندان یا جریمه نقدی حداکثر یک میلیون ریال یا هر دو باهم برای افرادی که جنایات‌های ذیل را مرتکب شوند در نظر گرفته شده است:^۱ نشر اسناد یا اطلاعات سری یا افشای آن‌ها، ورود یا شروع به ورود به هر مکان غیرمجاز با قصد دستیابی به اسناد یا اطلاعات سری، دستیابی به هر وسیله غیرقانونی به اسناد یا اطلاعات سری، دستیابی یا علم به اسناد و اطلاعات رسمی (به حکم موقعیت شغلی) و سپس افشا یا اعلان آن یا نشر آن بدون دلیل قانونی تصریح شده، اتلاف عمدی اسناد سری یا سوءاستفاده از آن‌ها در حالی که می‌داند این اسناد متعلق به امنیت کشور یا منافع عامه‌اند و قصد از این عمل ضرر رساندن به مرکزیت نظامی یا سیاسی یا دیپلماتی یا اقتصادی یا اجتماعی کشور باشد و همچنین اخلال در پاسداری از سری بودن اطلاعات و اسناد. در کشور عربستان به دلیل اینکه قانون مدونی وجود ندارد قضات بر اساس نظر شخصی و بر اساس محتویات پرونده نوع جرم، نوع اطلاعات ردوبدل شده و تابعیت افراد تصمیم‌گیری می‌کنند لذا تعریف حقوقی از مجازات جرم جاسوسی در سیستم قضایی آنان وجود ندارد.

-
- چاپ و کپی برداری از آن‌ها یا تهیه تصویر از آن‌ها خارج از نهادهای دولتی مگر با رعایت ضوابط مرکز ملی اسناد و مدارک ممنوع است.
۲. مع عدم الإخلال بأی عقوبه أشد مقررہ نظاماً، يعاقب بالسجن مدة لا تزيد على عشرين سنة أو بغرامة لا تزيد على مليون ريال أو بهما معاً، كل من
- ۱ - نشر وثائق أو معلومات سرية أو أفشاها.
- ۲ - دخل أو شرع في الدخول إلى أي مكان أو موقع غير مأذون له الدخول فيه؛ بقصد الحصول على وثائق أو معلومات سرية.
- ۳ - حصل بأی وسیله غیر مشروعہ علی وثائق أو معلومات سرية.
- ۴ - حاز أو علم - بحکم وظیفته - وثائق أو معلومات رسمیه سرية فأفشاها أو أبلغها أو نشرها دون سبب مشروع مصرح به نظاماً-.
- ۵- أتلف - عمداً - وثائق سرية أو أساء استعمالها وهو يعلم أنها تتعلق بأمن الدولة أو بأی مصلحة عامة، وذلك بقصد الإضرار بمركز الدولة العسكرية أو السياسية أو الدبلوماسية أو الاقتصادية أو الاجتماعية.
- ۶ - أخل بالمحافظة علی سرية المعلومات والوثائق با رعایت عدم اخلال در هر مجازات سخت تر دیگر که در این نظام مجازات‌ها مقرر شده، حداکثر ۲۰ سال زندان یا جریمه نقدی حداکثر یک میلیون ریال یا هر دو باهم برای افرادی که جنایات‌های ذیل را مرتکب شوند در نظر گرفته شده

در قانون جزایی کشور قطر (قانون العقوبات القطری، ۱۳۹۹)، جرم جاسوسی در قالب جرایم علیه امنیت خارجی جرم‌انگاری شده است.^۱ آنچه از مجموع مواد قانون کیفری این کشور پیداست، در قطر نیز همچون ایران جرم جاسوسی تعریف نشده است و ضمن اشاره به عمل جاسوسی، مصادیق آن، جرم‌انگاری شده است. البته در قانون جزایی کشور قطر، در ماده ۱۰۷ جاسوسی مقید به ایراد ضرر به مرکزیت جنگی یا سیاسی یا اقتصادی کشور شده است.

^۱ ماده ۱۰۴: حبس ابد مجازات کسی است که به نیروهای دشمن خدمتی برساند که موجب منفعت یا فایده‌ای برای آن‌ها باشد.

ماده ۱۰۷: هرکس که نزد کشوری بیگانه یا فردی که به نفع آن کشور کار می‌کند تلاشی کرده یا خبررسانی و جاسوسی کند و این عمل او موجب زیان رساندن به مرکزیت جنگی یا سیاسی یا اقتصادی کشور شود به اعدام محکوم می‌شود.

ماده ۱۱۰: هرکس که نزد کشوری بیگانه یا فردی که به نفع آن کشور کار میکند تلاشی کرده یا خبررسانی و جاسوسی کند یا به هر شکل و هر وجه و وسیله‌ای رازی از رازهای دفاعی کشور را فاش کند یا به هر طریق به رازی از این رازها دست یابد اگر این جنایت در زمان صلح باشد به حبس ابد و اگر در زمان جنگ باشد به اعدام محکوم می‌شود.

ماده ۱۲۰: هر کس که برای خود یا دیگران در قبال ارتکاب عمل ضرر رساننده به منافع ملی مبلغی یا سودی دیگر طلب کند یا دریافت کند یا وعده داده شود چه باواسطه باشد چه مستقیم به حبس به مدت حداکثر ۱۰ سال و جریمه نقدی حداکثر ۱۵ هزار ریال محکوم می‌شود. این جنایت اگر در زمان جنگ رخ داده باشد یا شخص جنایتکار کارمند عمومی یا مکلف به خدمات عمومی باشد مجازاتش حبس حداکثر ۱۵ سال و جریمه نقدی ۱۰۰ هزار ریال خواهد بود. همین مجازات برای کسی در نظر گرفته شده که چیزی از آنچه گذشت به نیت و قصد ارتکاب عمل زیان رساننده به منافع ملی اعطا کند یا عرضه کند یا وعده دهد حتی اگر عطا و وعده و عرضه‌اش مورد پذیرش قرار نگیرد. همچنین هرکس در موارد یادشده وساطت کند نیز به همین مجازات محکوم می‌شود.

ماده ۱۲۲: هرکسی به شخصی که به یک کشور بیگانه یا مزدور آن کشور که برای منفعت آن کشور کار می‌کند به هر شکل و هر وسیله خبر یا اطلاعات یا که اشیا یا نامه‌نگاری‌ها یا اسناد یا نقشه‌ها یا تصاویر یا نوشته‌ها و نگاره‌هایی یا امثال آن‌که متعلق به منافع دولتی یا موسسه‌ها و نهادهای عام‌المنفعه است و از سوی ترجمان‌های ذی‌ربط دستوری مبنی بر منع انتشار آن‌ها صادرشده در اختیار بگذارد به حبس مدت‌دار به مدت حداقل ۵ سال مجازات می‌شود.

قانون جزایی کشور عمان نیز جرم جاسوسی را تعریف ننموده و صرفاً مصادیقی از جرم جاسوسی را ارائه کرده نموده است. این کشور مانند دیگر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس دارای قوانین خاصی در بحث جرم جاسوسی می‌باشد و در مواد مختلف به این جرم می‌پردازد. کشور عمان موضوع جاسوسی را جرم علیه امنیت کشورش قلمداد می‌نماید و در دو ماده ۱۴۷ و ۱۴۸ جرم انگاری کرده^۱ است و با بیان کلی عمل جاسوسی، صرفاً به مصادیق محدودی از آن اشاره کرده است. قانون مجازات کشور امارات (القانون الاتحادی الإماراتی، ۱۳۹۹) در سال ۱۹۸۷ تصویب و اصلاحیه آن به شماره ۳۴ در سال ۲۰۰۵ صادر گردید. جرم جاسوسی در این قانون در مواد ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۸، ۱۶۰^۲ جرم‌انگاری شده است.

۱. ماده ۱۴۷: هر شخص عمانی یا غیر عمانی که در زمان صلح بر ضد کشور عمان و به نفع کشوری بیگانه جاسوسی کند به ۳ الی ۱۵ سال حبس محکوم میشود. اگر جاسوسی در زمان جنگ یا به نفع کشور دشمن صورت گرفته باشد شخص موردنظر به اعدام مجازات میشود.

ماده ۱۴۸: هر شخص عمانی یا مقیم در عمان یا هر جاسوس یا سرباز از سربازان دشمن که به منظور جستجو و کاوش فرستاده شده باشد و بداند که به این منظور گسیل شده یا به فرار یک اسیر جنگی یا اسیر دارای ملیت کشور دشمن کمک کرده یا فرارش را تسهیل بخشد به ۳ الی ۱۵ سال حبس محکوم میشود.

۲. ماده ۱۵۴: هر کس که به سود یک کشور بیگانه یا گروهی دشمن که در پی اخلال در امنیت کشور هستند یا کسانی که به نفع آن‌ها کار می‌کنند تلاشی کند یا جاسوسی کند و به آن‌ها در عملیات جنگی یا زیان رساندن به عملیات جنگی کشور کمک برساند به اعدام محکوم می‌شود و...

ماده ۱۵۵: در صورت ارتکاب هر یک از جنایات‌های ذیل در زمان صلح شخص به حبس ابد و در زمان جنگ به اعدام محکوم می‌شود: هر کس که به نفع کشوری بیگانه یا کسی که به نفع آن کشور کار کند تلاشی یا جاسوسی کند طوری که به مرکزیت نظامی و سیاسی و اقتصادی کشور ضرر بزند ۲- همچنین مجازات اتلاف عمدی یا پنهان نگه‌داشتن یا ربودن یا تقلب در مدارک در صورت علم به اینکه آن‌ها مرتبط با امنیت کشور یا هر یک از دیگر منافع ملی کشورند.

ماده ۱۵۸: اعدام یا حبس ابد مجازات کسی است که به هر وجه یا هر وسیله به یک کشور بیگانه یا گروهی دشمن یا کشور یا کسانی که سعی دارند در امنیت کشور اخلال وارد کنند یا کسی که به نفعشان کار می‌کند سری از اسرار دفاعی را فاش کرده یا اعطا کند یا به هر طریق به قصد افشا یا اعطایشان به این اسرار دست‌یافته باشد

ماده ۱۶۰: حبس ابد مجازات این افراد است: ۱- هر کس که به هر وسیله غیرقانونی در پی دست یافتن به رازی از رازهای دفاعی کشور است اما قصد افشا یا اعطای آن‌ها را به کشور بیگانه یا گروه دشمن با امارات یا کسانی

کشور امارات مانند سایر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، جرم جاسوسی را تعریف نکرده و مصادیق آن بیان نموده است. در کشور امارات از بین قوانین موضوعه فوق بیشتر ۲ ماده ۱۵۴ و ۱۵۵ صراحت در جاسوسی دارند و مواد ۱۵۸ و ۱۶۰ بیشتر در حوزه جرائم علیه امنیت می‌باشد.

جرم جاسوسی در قانون مجازات کشور بحرین در موارد ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۳۶ جرم‌انگاری شده است. قانون مجازات کویت به نام "قانون الجزاء الکویتي"

که سعی دارند در امنیت کشور خلل وارد کنند یا کسی که به نفعشان کار می‌کنند ندارد ۲-همچنین هر کس که به هر طریق رازی از رازهای دفاعی را منتشر و فاش کند ۳-و هر کس که هر یک از وسایل ارتباطی یا فناوری اطلاعات یا هر وسیله دیگری را به قصد دستیابی به رازی از رازهای دفاع از کشور سامان بخشیده یا آن‌ها در اختیار گذاشته یا فاش سازد. (توضیح اینکه این افراد در زمان جنگ به اعدام مجازات می‌شوند).

۱. ماده ۱۱۶: هرکس با راهنمایی یا خبررسانی ورود دشمن به قلمرو کشور را تسهیل بخشد یا به دشمن شهر یا دژ یا تأسیسات یا بندر یا مکان یا انبار یا کارخانه یا کشتی یا هواپیما یا وسیله نقلیه یا سلاح یا مهمات جنگی یا مواد غذایی یا غیر آن را که برای دفاع از کشور در نظر گرفته شده یا آنچه بدین منظور استفاده می‌شود واگذار کند به اعدام مجازات می‌شود.

ماده ۱۱۷: هر کس که دشمن را به هر وسیله دیگر که در ماده بالا ذکر نشده یاری کند به حبس ابد محکوم می‌شود.

ضمناً کسی که به نیروهای دشمن خدمتی برساند تا از این طریق منفعتی یا سودی کسب کند که برای خود یا شخصی که برای این کار معین کرده وعده داده شده یا دریافت کند چه این عمل مستقیم باشد چه غیرمستقیم و خواه این سود مادی باشد خواه غیرمادی به حبس حداکثر ۱۰ سال محکوم می‌شود.

ماده ۱۲۱: هرکس که بر ضد بحرین و به سود کشوری بیگانه و دشمن یا به سود کسانی که به نفع آن تلاش یا جاسوسی کند یا به آن در عملیات جنگی یا ضرر رسانی به عملیات جنگی بحرین کمک رساند به اعدام مجازات می‌شود

ماده ۱۲۲: هرکس که بر ضد بحرین و به سود کشوری بیگانه و دشمن یا به سود کسانی که به نفع آن تلاش یا جاسوسی کند تا بدین وسیله به کارهای خصمانه با بحرین بپردازد به اعدام مجازات می‌شود

ماده ۱۲۳: کسانی که جنایات‌های ذیل را در زمان صلح مرتکب شوند به حبس حداکثر ۵ سال محکوم می‌شوند و اگر در زمان جنگ باشد نیز مجازاتشان زندان است: هرکس که در زمان جنگ به نفع یک کشور بیگانه یا

همچون سایر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس جرم جاسوسی را تعریف نکرده است و صرفاً به مصادیق آن پرداخته است. جرائمی که متقن برای جرم جاسوسی در نظر گرفته است حکم اعدام، حبس ابد، حبس ۵ سال و حداکثر ۱۰ سال و جریمه نقدی حداقل ۱۰۰ دینار و حداکثر ۱۰۰۰ دینار با اقل حبس در نظر گرفته است. در کشور کویت در مواد ۱، ۲، ۵، ۱۱، ۱۴ و ۱۷ به بیان جرم جاسوسی پرداخته شده است ارکان جرم جاسوسی در این کشور شامل رکن قانونی که این مواد را در برمی‌گیرد، رکن مادی شامل جمع‌آوری اطلاعات و انتقال به افراد فاقد صلاحیت (فعل) و ضرر رساندن به امنیت کشور (نتیجه) و رکن روانی شامل قصد و نیت جاسوسی از ارتکاب عملی به ضرر کشور می‌باشد در کشور بحرین نیز افشای اسرار امنیتی، استفاده از وسایل ارتباطی برای افشاء، انتقال اطلاعات و اسرار امنیتی (رکن مادی)، قصد مرتکب در انجام عمل جاسوسی (رکن معنوی) و مواد قانونی شامل (۱۱۶، ۱۱۷، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۲۶ و ۱۳۶) می‌شود. در کشور امارات مواد ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۸ و ۱۶۰ بیان‌کننده رکن

کسانی که به نفع آن کار می‌کنند تلاشی کند یا جاسوسی کند در صورتی که نتیجه این عمل زیان رساندن به مرکزیت جنگی یا سیاسی یا اقتصادی کشور باشد

ماده ۱۲۵: هر کس که برای خود یا دیگران در قبال ارتکاب عمل ضرر رساننده به منافع ملی مبلغی یا سودی دیگر طلب کند یا دریافت کند یا وعده داده شود اگرچه با وساطت کشور بیگانه‌ای یا کسانی باشد که به نفع آن کار می‌کنند و به قصد زیان رساندن به منافع ملی کشور صورت بگیرد به حبس و جریمه نقدی حداقل ۱۰۰۰ دینار محکوم می‌شود که البته مقدار جریمه نقدی نباید از مقدار طلب شده یا وعده داده شده فراتر رود.

ماده ۱۲۶: کسی که به هر وسیله و به هر وجه به یک کشور بیگانه یا کسی که به نفع آن کار می‌کند سری از اسرار دفاعی را داده یا افشا کند یا به هر طریق به آن دست یابد و قصد او از این دستیابی اعطا یا افشا به کشور بیگانه یا مزدوران به نفع آن است به اعدام مجازات می‌شود

ماده ۱۳۶: اگر کسی به شخصی که به یک کشور بیگانه یا مزدور آن کشور که برای منفعت آن کشور کار می‌کند به هر شکل و هر وسیله خبر یا اطلاعات یا اشیا یا نامه‌نگاری‌ها یا اسناد یا نقشه‌ها یا تصاویر یا نوشته‌ها و نگاره‌هایی یا امثال آن‌که متعلق به منافع دولتی یا موسسه‌ها و نهادهایی است که در ماده ۱۰۷ ذکر شده‌اند واگذار کند و درحالی‌که نشر آن‌ها را ارگانهای ذیربط منع کرده باشند انتشار دهد به حبس حداقل ۳ ماه بعلاوه جریمه نقدی حداقل ۱۰۰ دینار یا یکی از این ۲ مجازات می‌شود.

قانونی جرم جاسوسی می‌باشد که مواد ۱۵۴ و ۱۵۸ رفتار مرتکب، ماده ۱۵۵ جمع‌آوری و تسلیم اطلاعات و رکن روانی در مواد ۱۵۸ و ۱۶۰ قصد مجرمانه از افشای اطلاعات به دشمن می‌باشد.

یکی از مسائلی که در ارتباط با عدم تعریف جرم جاسوسی در قوانین مورد مطالعه می‌توان گفت این است که قانونگذاران در این حوزه به عمد به عباراتی کلی بسنده کرده‌اند که بتوانند مفهوم سیال و تا حدودی متغیر در تعریف امنیت ملی و منافع ملی را با تفسیرهای مختلف روبرو کنند؛ امری که می‌تواند با اهداف قانون کیفری ناسازگار باشد ولی منافع مورد توجه قانونگذاران را محقق گرداند. با توجه به این که در کشورهای مورد مطالعه جرم جاسوسی تعریف نشده است، حقوقدانان مختلف اقدام به تعریف این عمل کرده‌اند و در همین ارتباط بیان شده است: جاسوسی عبارت است از اقدامات پنهانی که توسط سرویس‌های اطلاعاتی و یا یک گروه سیاسی مخالف کشور خودی که به افرادی مأموریت به انجام انواع فعالیت‌های پنهانی می‌دهند. (تقوی، ۱۳۸۰: ۷۴) در این تعریف تمرکز بر شخص جاسوس و مأموریتی است که او برای جاسوسی دارد و در واقع این تعریف بر بزهکار تمرکز دارد و نیز ارتباط او با سرویس‌های اطلاعاتی. تعریف دیگری از جاسوسی شده است که بر اساس آن جاسوسی شامل مجموعه‌ی وسیعی از فعالیت‌های مخفیانه از جمله جمع‌آوری اطلاعات سری از طریق شیوه‌هایی همچون مصاحبه، به کارگیری مزدوران و یا خائنان می‌باشد. (کارلیس لی ۱۳۸۷: ۱۷)

در این تعریف بر قصد جاسوسی کردن توجه شده است و ویژگی جاسوسی را در قالب یک عمل مخفیانه تلقی کرده است. همچنین در تعریف دیگری با تأکید بر شخص جاسوس و نه عمل جاسوسی بیان شده است «جاسوس به شخصی اطلاق می‌شود که با پوشش‌های متقلبانه یا مخفیانه و به نفع دشمن درصدد تفحص و تجسس پیرامون اسرار، یا تحصیل اطلاعات یا اشیاء یا سایر مدارک و اسناد مربوط به استعداد و توانایی‌های نظامی، اقتصادی و فرهنگی مربوط به یک کشور و انعکاس آن‌ها به کشور دشمن باشد». (ولیدی، ۱۳۷۳: ۱۰۶) در تعریفی دیگر با تأکید بر قصد فرد جاسوس، به تعریف این جرم اقدام شده است. جاسوسی عبارت است از تحصیل اطلاعات مجرمانه به طور متقلبانه به قصد تسلیم آن به کشور بیگانه

(ساریخانی، ۱۳۸۴: ۵۶) آیین‌نامه مقررات جنگ لاهه ۱۹۰۷-در ماده ۲۹ صریحاً جاسوسی در زمان جنگ را تعریف کرده است که جاسوس کسی است که مخفیانه در وراء دیدها برای دستیابی به اطلاعات در منطقه جنگ و با هدف ارتباط آن با تیم مقابل، عمل می‌کند، لذا «رویدادی که با هدف جمع‌آوری اطلاعات به روشی محرمانه انجام می‌شود و در منطقه مورد خصومت و به صورت خصمانه رخ می‌دهد جاسوسی محسوب می‌شود.» (عدنان عثمان، ۲۰۱۵: ۱۶-۱۷) بر همین اساس جاسوسی شامل دو دسته اقدامات می‌شود؛ اقدامات مقدماتی که عبارت از تفحص و تحصیل و جمع‌آوری اطلاعات مخفی است و دوم، عملیات اجرایی و تسلیم اطلاعات و رساندن اطلاعات جمع‌آوری شده به کسانی است که باید از این اطلاعات بهره‌برداری نمایند. (رضوان، ۱۳۹۳: ۱۲۳) تمام جاسوسی‌ها در جستجوی پنهانی اسرار درباره رقیب یا دشمن اشتراک دارند اما در برخی موارد اختلاف در موضوع دامنه نحوه کسب اطلاعات و اخبار در جاسوسی ملاحظه می‌گردد (بابایی، ۱۳۸۸: ۲) بر این اساس می‌توان گفت جاسوسی عمل همراه با قصد آگاهانه‌ی شخص جاسوس است که در قالب یک مأموریت سازمان‌یافته برای یک کشور بیگانه یا گروه‌های مخالف کشور اطلاعات و اسناد طبقه‌بندی شده را به روش‌های مختلف جمع‌آوری کرده تا آن را به کشور یا گروه موضوع مأموریت تسلیم نماید. بی‌گمان در این میان مواردی از کسب خیر و اطلاع از اسرار و تصمیمات وجود دارد که نمی‌توان آن را جاسوسی به مفهوم خاص آن نام نهاد؛ مواردی که فرد برای ضربه‌زدن به یک مدیر یا رقیب اداری خود اطلاعاتی را جمع‌آوری می‌کند یا مواردی که فرد بدون این‌که مأموریتی از کشوری بیگانه یا گروه‌های مخالف کشور داشته باشد، اقدام به جمع‌آوری اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده می‌کند. این موارد را می‌توان در قالب جرایم دیگری همچون دسترسی غیرمجاز به اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده مورد بررسی قرار داد. همچنین از مجموع مطالب فوق، «ضرورت پیش‌بینی ضابطه مشخص برای جدایی جرم جاسوسی از خیانت به کشور در قانون مجازات اسلامی، تضمین‌کننده منافع و مصالح عمومی کشور خواهد بود.» (مجیدی، ۱۳۹۳: ۵)

۲-۳ بررسی رکن ذهنی جرم جاسوسی

از آنجا که اصل در مرحله تقنین بر عمدی بودن جرایم است و در مرحله‌ی قضا نیز فرض بر این است که مرتکب جرم را به طور غیر عمدی انجام داده است، لذا ارتکاب عمدی جرم یک امر موضوعی است که قاضی باید در حکم خود دلایل چگونگی اطمینان به عمدی بودن ارتکاب جرم توسط مرتکب را بیان نماید و در یک استدلال دیالوژیک، خصوصیت ذهنی عامدانه مرتکب را اثبات نماید. با بررسی جرم جاسوسی می‌توان به دو دسته اقدامات اشاره داشت که شخص جاسوس می‌تواند انجام دهد؛ دسته اول اقدامات مقدماتی که عبارت از تفحص و تحصیل و جمع‌آوری اطلاعات مخفی و دسته دوم، عملیات اجرایی و تسلیم اطلاعات و رساندن اطلاعات جمع‌آوری شده به کسانی است که باید از این اطلاعات بهره‌برداری نمایند. دسته اول ممکن است متضمن قصد جاسوسی نباشد و از روی کنجکاوی یا از روی بی‌احتیاطی و یا غفلت اقدام به تحصیل اطلاعات محرمانه نماید تا بتواند مردم کشور خود را از آن آگاه سازد؛ اما دسته دوم عملیات جاسوسی که به منظور آگاه کردن یک کشور خارجی از اسرار کشور و انتفاع آن از این اسرار و وجود ضرر و زیان و خسارت به منافع امنیت کشور است. در مورد قصد عام جرم جاسوسی بیان شده است که «قصد افشای اسرار و ارائه نقشه‌ها و اسناد می‌باشد و نظر به این که اگر تصمیمات عادی و غیرمحرمانه و یا آن فرد را مأمور ذی‌صلاحی تصور نماید و او را از تصمیمات آگاه نماید، مرتکب این جرم نمی‌شود بنابراین برای این جرم سوءنیت خاص یعنی قصد ضربه زدن به نظام یا برهم زدن امنیت و نظایر آنرا داشته باشد ضروری نیست.» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۳۲۴) البته قصد افشای اطلاعات، ضرورتی ندارد و با توجه به مطلق بودن این جرم، صرف جمع‌آوری همراه با قصد مبتنی بر مأموریت سازمان‌یافته کافی است. در ثانی باید میان قصد خاص یا قصد نتیجه و انگیزه در این جرم تفکیک قایل شد. در قوانین کشورهای مورد اشاره، جز در ماده ۱۰۷ قانون جزایی قطر، این جرم مقید به ایراد ضرر نشده است،^۱ چه این که صرف جمع‌آوری غیر قانونی

۱. در ارتباط با رکن ذهنی این جرم در نظام کیفری عربستان باید گفت، ماده ۴ در مرحله قانون‌گذاری اصل در حالی است که با خصوصیت عمدی بودن جرم شناخته شده‌اند و در صورتی می‌توان گفت عمل غیرعمدی جرم

اطلاعات و اسناد طبقه‌بندی شده جرم است و این‌که آیا در کشور قطر مقید شدن جرم به ایراد ضرر، نیازمند قصد خاص است یا نه، خود محل تردید است. در غالب مواد مورد اشاره، به انگیزه‌ی مرتکب به عنوان یک بخش از عنصر ذهنی این عمل توجه شده است و آن را به عنوان یکی از شروط تحقق این جرم قرار داده است. از جمله در مواد ۵۰۳، ۵۰۵ و ۵۱۰ قانون مجازات اسلامی، با اشاره به عباراتی چون به قصد سرقت، با هدف برهم زدن امنیت کشور، به قصد برهم زدن امنیت کشور، بیانگر انگیزه مرتکب است. در این مواد، در واقع اگر مرتکب انگیزه فعالیت بزهکارانه علیه امنیت کشور را نداشته باشد، هرچند قصد جمع‌آوری اطلاعات را داشته و آن را نیز جمع‌آوری کرده باشد، آن را از شمول جرم خاص جاسوسی خارج کرده و در عداد اعمالی چون جمع‌آوری غیرمجاز اسناد طبقه‌بندی شده قرار می‌دهد و از این جهت، ضرورت دارد رویه‌ی قضایی در هر پرونده، انگیزه مرتکب از جمع‌آوری و دسترسی به اطلاعات و اسناد را کشف کند و در صورتی که مرتکب انگیزه مورد اشاره در ماده را نداشته باشد، عمل، جاسوسی نخواهد بود. در کنار این، در تحقق این جرم از منظر رکن ذهنی و با

است که در قانون به آن تصریح شده است. رکن معنوی به معنای فعل و انفعال ذهنی مرتکب در جهت نقص قانون است و در همین راستا می‌توان گفت جرم جاسوسی مورد اشاره یک جرم عمدی است و در صورتی می‌توان در مرحله قضا نیز فرد را محکوم به ارتکاب آن کرد که آن را به صورت عمد مرتکب شده باشد و این عمد در صورتی خواهد بود که آگاهانه قصد کرده باشد. اگر بخواهیم ماده ۴ قانون عربستان را مورد بررسی قرار دهیم قصد بیرون بردن اسناد سری و نگه‌داری اسناد و مدارک در غیر مکان‌های مشخص شده را می‌توان به عنوان سوءنیت عام و بیرون بردن اسناد و مدارک سری، تحویل به اشخاصی فاقد صلاحیت، نگهداری اسناد و مدارک در غیر مکان‌های مشخص شده به قصد لطمه زدن به امنیت کشور را می‌توان به عنوان سوءنیت خاص مطرح نمود. ماده ۵ در این ماده که عمده عناوین ذکر شده است قصد انتشار اسناد یا اطلاعات سری، ورود عمدی و آگاهانه به امکان غیرمجاز، قصد دستیابی به اسناد و اطلاعات، دستیابی غیرمجاز، اتلاف عمدی اسناد به قصد ضربه زدن به منافع و امنیت کشور از جمله عناصر معنوی و سوءنیت خاصی محسوب می‌گردد. در رکن معنوی یا روانی جرم دو مورد اراده ارتکاب یعنی شخصی بخواهد عمل مجرمانه‌ای را انجام دهد و قصد مجرمانه مرتکب نیز مهم است که در ماده ۵ عناوینی ذکر شده هم اراده ارتکاب وجود دارد و هم قصد مجرمانه در انجام فعل وجود دارد.

توجه به مفهوم قصدیت، مرتکب باید قصد جاسوسی کردن و آگاهی به این امر را داشته باشد. آگاهی به طبقه‌بندی اسناد و اطلاعات جمع‌آوری شده و همچنین آگاهی به این‌که اگر این اسناد را به کسی که تحویل می‌دهد در راستای یک فعالیت جاسوسی است. با این وصف در قانون مجازات اسلامی، بحث از بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی و اهمال در نگهداری اطلاعات طبقه‌بندی شده در ذیل مواد مرتبط با جاسوسی آورده شده است که به نظر می‌رسد با توجه به دامنه مفهومی رکن ذهنی جرم جاسوسی، این مورد، خارج از شمول جاسوسی باشد و صرفاً عمل بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی در نگهداری اطلاعات طبقه‌بندی شده است.

۳-۳ بررسی رکن مادی جرم جاسوسی

یکی از مسائلی که در تحلیل رکن مادی جرم جاسوسی باید مورد توجه قرار داد تفکیک میان عمل جاسوسی و شخص جاسوسی است. آنچه در قوانین مورد اشاره جرم‌انگاری شده است، عمل جاسوسی است و به عنوان مثال صرف ورود شخص جاسوس به قلمرو ایران یا دیگر کشورهای مورد بحث، بیانگر تحقق جرم جاسوسی یا شروع به آن نیست. در مواد مورد اشاره، جرم جاسوسی از نظر رکن مادی، جرمی مطلق است و نیاز به نتیجه خاصی ندارد، جز در ماده ۱۰۷ قانون جزایی قطر که تحقق این جرم مقید به ایراد ضرر شده است. در جرم جاسوسی، ملاک تحقق رکن مادی، فعل مثبت است و ترک فعل نمی‌تواند، موجب تحقق رکن مادی جاسوسی باشد.

در ماده ۲۴ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح ایران قانون‌گذار باصراحت از لفظ جاسوس استفاده نموده و اقدامات بیان شده را به عنوان جاسوسی و فرد مذکور را جاسوس قلمداد می‌نماید: «افراد زیر جاسوس و به مجازات‌های زیر محکوم می‌شوند و در ارتباط با جاسوسی و خیانت به وطن علاوه بر ماده ۲۴ در ماده ۲۱ و ماده ۲۶ قانون مزبور نیز احکامی پیش‌بینی شده است که به جهت تداخل مفهومی یا مصداقی دو جرم مزبور در مواد مذکور بهتر است احکام مواد مزبور در مجموع مورد بررسی قرار گیرند. جرائم موضوع مواد مزبور می‌توانند هم ناظر به جاسوسی باشند و هم ناظر به خیانت به وطن. به نظر می‌رسد جرم موضوع بند ۴ ماده ۲۴ ناظر به جاسوسی و جرائم موضوع بندهای الف ماده ۲۱ و سایر بندهای

ماده ۲۴ و جرم موضوع ماده ۲۶ ناظر به خیانت به وطن باشد. در ارتباط با جرائم مربوط به خیانت به وطن در مواد مزبور نکات زیر قابل بحث است. الف) قانون‌گذار به‌عنوان مرتکب جرم در همه موارد مزبور از «نظامی» نام برده است. با توجه به این‌که قانون‌گذار در ماده ۱ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح نظامی را تعریف کرده و مفروض این است که نظامی نمی‌تواند تبعه خارجی باشد طبیعتاً خصوصیت مرتکب جرم ایرانی بودن است. ب) عنصر مادی جرم یا به‌صورت در اختیار قرار دادن، (تسلیم کردن) یا آگاه کردن (افشا کردن) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در اختیار قرار دادن یا تسلیم کردن ممکن است به‌صورت باواسطه یا بی‌واسطه باشد و ممکن است باواسطه انسانی یا حیوانی باشد و ممکن است با استفاده از وسایل الکترونیکی مانند پست الکترونیکی یا فکس باشد. در فرض اخیر می‌توان گفت که هم از مفاد آن‌ها آگاه کرده و یا آن‌ها را هم افشا کرده و هم در اختیار دیگری قرار داده است. به نظر می‌رسد با توجه به تداخل مفهومی، بهتر است در اختیار قرار دادن یا تسلیم کردن را ناظر به تسلیم کردن فیزیکی بدانیم. در هر دو صورت عمل مرتکب عبارت است از فعل مادی مثبت و ترک فعل عنصر مادی، موضوع این جرم را تشکیل نمی‌دهد.» (رحمدل، ۱۳۹۴: ۲۳) به‌هر روی در میان فروع مسئله، جاسوسی در زمان جنگ و جاسوسی نظامیان موجبات تشدد در برخورد با جرم است.

در قانون جزایی قطر (قانون العقوبات القطری، ۱۳۹۹) با بررسی جرم جاسوسی می‌توان به دو دسته اقدامات اشاره داشت که شخص جاسوس می‌تواند انجام دهد؛ دسته اول اقدامات مقدماتی که عبارت از تفحص و تحصیل و جمع‌آوری اطلاعات مخفی و دسته دوم، عملیات اجرایی و تسلیم اطلاعات و رساندن اطلاعات جمع‌آوری شده به کسانی است که باید از این اطلاعات بهره‌برداری نمایند. دسته اول ممکن است متضمن قصد جاسوسی نباشد و از روی کنجکاوی یا از روی بی‌احتیاطی و یا غفلت اقدام به تحصیل اطلاعات محرمانه نماید. تا بتواند مردم کشور خود را از آن آگاه سازد؛ اما دسته دوم عملیات جاسوسی که به‌منظور آگاه کردن یک کشور خارجی از اسرار کشور و انتفاع آن از این اسرار و وجود ضرر و زیان و خسارت به منافع امنیت است. در کشورهای مورد مطالعه، در قانون جنایی قطر در موادی به جرم

جاسوسی پرداخته شده است. طی بررسی قوانین قطری مشخص می شود برای تحقق جرم جاسوسی از دیدگاه قانون مجازات کشور قطر فعل مرتکب باید مثبت باشد که در قوانین مطروحه جملگی از مصادیق فعل است و مرتکب با انجام عملی که قانونگذار آن را جرم دانسته اقدام به آن عمل مجرمانه نموده است.

در ارتباط با تحلیل رکن مادی این جرم در عربستان باید گفت در ماده ۴ قانون مبارزه با تروریسم، در این ماده بیرون بردن اسناد سری، نگه داشتن مدارک و اسناد در غیر مکان های تخصیص یافته چاپ و کپی برداری از آنان خارج از نهادهای دولتی از عناصر مادی این ماده محسوب می گردد، در این ماده فعل مرتکب مثبت است یعنی بیرون بردن اسناد سری از نهاد حکومتی یا تبادل آن به هر وسیله ممنوع اعلام شده و در قانون مذکور جملگی مرتکب با ابهام عملی که مقنن آن را جرم دانسته است اقدام به آن عمل مجرمانه می نماید. در این ماده اشاره ای به دریافت پول یا منفعت برای کشور بیگانه یا دشمن همچون کشورهای دیگر نشده است و صرفاً به یک سری الزامات و دستورالعمل هایی که برای حفظ اسرار و اسناد سری می شود اشاره شده است به نظر می رسد کشور عربستان جرم جاسوسی را در قالب جرم علیه امنیت ملی قلمداد می نماید و مجازات آن در حوزه جرم جاسوسی بیشتر به خیانت علیه کشور مطرح می گردد. در ماده ۵ قانون فوق الذکر، مقنن مجازاتی را برای کسانی که به افشای اطلاعات، ورود غیرمجاز به اماکن ممنوعه، انتشار هرگونه اسناد سری و دستیابی به اطلاعات سری و اتلاف عمدی اسناد و سوءاستفاده از آنها اشاره نموده است و برای آن مجازات حداکثر ۲۰ سال حبس یا جریمه نقدی حداکثر ۱ میلیون ریال یا هر دو در نظر گرفته است. مقنن نشر اسناد یا اطلاعات سری یا افشاء آن، ورود یا شروع به ورود به هر مکانی غیرمجاز باهدف دستیابی به اسناد یا اطلاعات سری، دستیابی به هر وسیله غیرقانونی به اسناد یا اطلاعاتی سری، دستیابی یا علم به اسناد و اطلاعات سری (به حکم موقعیت شغلی) و سپس افشاء یا اعلام آن یا نشر آن بدون دلیل قانونی تصریح شده اتلاف عمدی اسناد سری یا سوءاستفاده از آنها درحالی که می داند این اسناد متعلق به امنیت کشور یا منافع عامدانه و قصد از این عمل ضرر رساندن به مرکزیت نظامی یا سیاسی یا دیپلماتیک یا اقتصادی یا اجتماعی

کشور باشد و همچنین اخلال در پاسداری از سری بودن اطلاعات و اسناد را مشمول مجازات حداکثر ۲۰ سال حبس یا جریمه نقدی یک میلیون ریال و یا هر دو باهم مجازات خواهند شد. در این ماده رفتار مرتکب در صورت ارتکاب جرائم فوق عنوان گردید و موضوع جرم که هرگونه دسترسی به اطلاعات و اخبار و افشاء اطلاعات و ... باشد و همچنین به هر وسیله‌ای که باشد جرم انگاری صورت گرفته است. در این ماده اشاره‌ای به جاسوسی برای کشور بیگانه یا دریافت وجه نقد یا منفعت دیگر یا منفعت وعده داده شده که در کشورهای دیگر مورد بحث قرار گرفت دیده نمی‌شود به نظر می‌رسد حکم اعدام در عربستان برای جرم جاسوسی بر اساس حکم شریعت اسلام و از جمله مجازات‌های تعزیری صادر می‌شود و به مرز اعدام تعزیری یا زندانی طولانی مدت هم می‌رسد لیکن حبس ابد در مجازات‌های آن دیده نمی‌شود. قانون جزائی قطر در قالب جرم جاسوسی موضوع جرم را منفعت رساندن و کمک به دشمن، فاش نمودن رازهای دفاعی، خبررسانی دریافت پول یا منفعت یا وعده منفعت را جرم انگاری نموده است و ارتکاب و انجام هرگونه عمل ضرر رساننده به منافع ملی در قبال دریافت پول یا منفعت دیگر در زمان جنگ یا توسط مأمور دولتی صورت گیرد را به عنوان رکن مادی این جرم در نظر گرفته است. قانونگذار در ماده ۱۰۴ کشور قطر خبررسانی و جاسوسی کشور را به شرطی که به کشور قطر زیان وارد شود به مجازات اعدام محکوم می‌نماید. لیکن در ماده ۱۰۷ تصریح می‌کند که اگر این خبررسانی یا جاسوسی منجر به زیان به کشور نشود به اعدام محکوم نخواهد شد و مجازات حبس را مد نظر قرار داده است و در ماده ۱۱۰ فاش نمودن اسرار دفاعی کشور به هر طریقی به نفع کشور بیگانه در صورتی که این جنایت در زمان جنگ باشد، جرم دانسته است. همچنین ماده ۱۲۲ با ذکر کلمه "به هر شکل و هر وسیله‌ای" در صدد بیان آن است که روش تسلیم نمودن طریقت ندارد بلکه موضوعیت دارد مهم نحوه تسلیم اطلاعات نیست بلکه مهم نوع اطلاعاتی است که اعطاء شده است می‌باشد. ممکن است این تصور پیش آید که مرتکب این جرم به مأموران دولتی و کارمندان دولت اختصاص دارد زیرا کلمه تسلیم نمودن و در اختیار قراردادن، ظهور در موردی دارد که نقشه‌ای وجود داشته باشد و قبلاً در اختیار مرتکب بوده باشد و باید گفت این اسناد در اختیار کسی

جز مأمور دولت نیست و تشخیص صلاحیت طرف به وسیله مرتکب نیز مستلزم داشتن یک سمت اداری و رسمی در سازمان‌های دولتی است و تصریحی به تعمیم آن به همه افراد وجود ندارد. قانونگذار قطری شمول این قانون را موسع در نظر گرفته و هرگونه خبر، اطلاعات، نامه‌نگاری‌ها و نقشه‌ها و تصاویر و ... حتی موسسه‌ها و نهادهای عام‌المنفعه و عمومی را مشمول این ماده می‌داند البته به شرطی که دستور منع انتشار آن صادر شده باشد.

در قانون مجازات کشور عمان (قانون الجزاء العماني، ۱۳۹۹) قانون تصریح داشته اقدام جاسوسی باید به ضرر منافع دولت عمان صورت گرفته باشد، ولی بیان نکرده است که حتماً ضرر وارد شود و بر این اساس، قابلیت اضرار شرط است و نه ایراد ضرر. اگر عملی علیه منافع دولت عمان نباشد و به نفع مصالح کشور عمان باشد به آن جاسوسی قلمداد نمی‌گردد، زیرا جاسوسی همکاری عامدانه با یک کشور بیگانه علیه منافع و مصالح کشور می‌باشد، مجازات جرم جاسوسی در قانون منحصر در تابعیت آن کشور نبوده بلکه اگر فردی تابعیت کشور دیگر را داشته باشد و اقدام علیه کشور عمان نماید و یا به نفع کشور بیگانه جاسوسی نماید مرجع قضایی کشور عمان آن را جرم تلقی کرده و برای آن مجازات در نظر گرفته است لیکن مجازات اعدام را منحصر در زمان جنگ نموده است. همچنین شرط دیگری در ماده ۱۴۷ ذکر شده که نه تنها اقدام فرد مذکور باید علیه کشور عمان باشد بلکه باید به نفع یک کشور دیگر هم باشد و این جمله به این معنا است که قانونگذار به این نکته توجه نموده که جاسوسی باید به نفع یک کشور بیگانه صورت گیرد و شاید اگر جمله (لصالح دوله اجنبیه) نبود این ماده قانونی، موسع دیده می‌شد و شامل افراد زیادی می‌گردید لیکن صرف اقدام علیه عمان بدون منفعت کشور دیگر را نمی‌توان جاسوسی قلمداد کرد. در عمان حکم اعدام برای افرادی است که اقدامی انجام داده‌اند و عمداً به قصد ضرر به کشور جاسوسی نمایند و رازهای دفاعی کشور را افشاء کنند. در ماده ۱۴۸ قانون مجازات هرگونه کمک کردن به فرار یک اسیر جنگی یا اسیر کشور با ملیت دشمن و یا تسهیل فرار اسرای جنگی منجر شود را همچون مجازات جاسوسی در زمان صلح در نظر گرفته است و برای آن مجازات حبس بین ۳ الی ۱۵ سال در نظر گرفته است همچنین قانونگذار در این ماده اشاره داشته که تابعیت برای اقدام

عنوان‌شده مهم نبوده و ممکن است آن فرد عمانی یا مقیم عمان باشد و یا جاسوس یا سرباز دشمن باشد که به‌منظور جستجو و کاوش فرستاده شده باشد.

قانون جزایی امارات (القانون الاتحادی الإماراتی، ۱۳۹۹) در خصوص جاسوسی و همکاری با کشور بیگانه در عملیات جنگی، ربودن یا تقلب در مدارک مرتبط با منافع و امنیت ملی کشور است و هرگونه همکاری با کشور بیگانه از طریق هر وسیله‌ای یا به هر شکل که منجر به افشا شدن اسرار دفاعی کشور شود و یا دست یافتن غیرقانونی و غیرمجاز بر اسرار و رازهای دفاعی، انتشار و فاش نمودن رازهای دفاعی کشور، در اختیار گذاشتن وسایل ارتباطی و فناوری اطلاعات به دشمنان، گروه‌ها یا کسانی که قصد صدمه به امنیت کشور را دارند اشاره نموده و برای هرکدام از عناوین مجازاتی را در نظر گرفته است. در بررسی تطبیقی مواد اشاره شده به این نکته می‌توان توجه نمود که زمان ارتکاب برای قانونگذار اهمیت دارد که اطلاع از اسرار دفاعی و هر نوع همکاری جاسوسی با دشمن و فاش ساختن اطلاعات در زمان جنگ بوده یا صلح که در صورت ارتکاب در زمان جنگ مجازات مرتکب اعدام می‌باشد اما اگر این اقدام در زمان صلح اتفاق بیفتد و به مرکزیت جنگی خلل واردنشود مشمول مجازات حبس ابد خواهد شد. قانونگذار مجازات جرم جاسوسی و همکاری با کشور بیگانه و دشمن را صرفاً در دو حالت اعدام یا حبس ابد جرم انگاری نمود و نوع سخت‌گیرانه نسبت به سایر کشورها داشته به‌گونه‌ای که مجازات‌های قانونگذار امارات صرفاً اعدام و حبس ابد می‌باشد. به نظر می‌رسد تسلیم اطلاعات جمع‌آوری‌شده به دشمن از مقومات ماهیت جاسوسی نیست و اصولاً جاسوسی یا تحصیل اطلاعات غیرمجاز و به‌قصد ارائه به دشمن تمام می‌شود و تسلیم اطلاعات جمع‌آوری‌شده به دشمن می‌تواند از علل مشدد مجازات جاسوس باشد. از طرف دیگر می‌توان جرم مذکور را تحت عنوان «شروع به جاسوسی» قلمداد نموده یعنی فعلیت یافتن هر نوع اعمال مجرمانه که به هر علتی هنوز به‌طور کامل به انجام نرسیده است که این موضوع در قانون کشور ایران وجود دارد، بنابراین قانونگذار در قانون مجازات کشور امارات حبس ابد را مجازات کسی می‌داند که اقدام به جمع‌آوری اطلاعات نموده و به هر دلیل هرچند قصد ارائه به دشمن را نداشته باشد آن را مشمول مجازات حبس ابد می‌داند. در خصوص اشاره به اسرار

دفاعی باید گفت تعریفی از آن بیان نشده لیکن می‌توان گفت عبارت است از نوشته‌ها، اسناد، مذاکرات و تصمیمات چه به صورت مکتوب و چه به صورت شفاهی که افشاء آن برای کشور بیگانه یا دشمن مغایر با مصالح کشور باشد و افشاء آن موجب تهدید و اختلال در امنیت کشور را فراهم آورد می‌گردد. آگاه نمودن دشمنان و یا اطلاع‌رسانی به منابع آنان از مفاد اسرار امنیت ملی لازم نیست به صورت فیزیکی و مادی در اختیار طرف جرم قرار گیرد بلکه مطلع کردن جرم از مفاد اسرار به هر نحوی که باشد موجب تحقق جرم می‌گردد. طی بررسی ارکان مادی مواد قانونی فوق وسیله ارتکاب مهم نیست یعنی قانونگذار وسیله ارتکاب جرم را تعمیم داده و و عنوان نموده اگر اطلاعات جمع‌آوری شده به هر وسیله و به هر طریقی به دشمن یا منابع دشمن که علیه کشور امارات فعالیت می‌کند رسانده شود جرم شناخته می‌شود البته در ماده ۱۶۰ وسیله ارتکاب جرم را هر وسیله‌ای غیرقانونی که منجر به دست یافتن به رازهای دفاعی کشور باشد اما قصد افشاء آن را به دشمن ندارد را جرم انگاری نموده که اگر این ارتکاب در زمان جنگ اتفاق بیفتد حکم مرتکب اعدام و اگر در زمان صلح اتفاق بیفتد حبس ابد خواهد بود؛ اما در خصوص وسیله ارتکاب جرم دو موضوع قابل بررسی است: اول اینکه نحوه به دست آوردن اطلاعات توسط مرتکب تفاوتی در تحقق وصف مجرمانه ندارد جدا از اینکه مرتکب شامل کسانی باشد که به وظایف سازمانی یا اداری و سمت اداری، اطلاعات مزبور را در اختیار داشته باشد و یا اینکه به هر طریقی این اطلاعات را تحصیل نموده و در اختیار دشمنان یا منابع آنان قرار دهد. و موضوع دوم، نحوه چگونگی ارسال اطلاعات و اسناد توسط مرتکب به طرف جرم قرار گیرد، بلکه به هر طریق یا روشی که عین اطلاعات، اسناد، اسرار و یا مفاد آن به طرف جرم ارسال شود جرم محقق می‌گردد. علی‌ای حال در مواد قانونی فوق در کشور امارات وسیله ارتکاب به هر نحو و طریقی باشد به هر روشی جرم محسوب می‌گردد. می‌توان بیان نمود که جرم علاوه بر سوءنیت عام، قصد لطمه زدن به امنیت دولت است اما شرط ضرر به امنیت کشور شرط لازم تحقق جرم نیست زیرا در ماده ۱۵۵ اشاره می‌کند که حتی کسی تلاشی به نفع کشور بیگانه نماید هرچند که این تلاش وی مؤثر واقع نشود می‌توان به عنوان جرم آن را تحت تعقیب قرارداد. در ماده ۱۵۸ تسلیم نمودن اسرار دفاعی

به دشمن به خاطر عمد در ارتکاب و اینکه آگاهانه در حال انجام است از عناصر معنوی جرم است که قانونگذار اماراتی به آن توجه داشته است لذا نه تنها تسلیم نمودن بلکه افشاء اسرار همچون تسلیم نمودن آن جزء مجازات در نظر گرفته شده است لذا می‌توان افشاء اسرار به قصد اختلال در امنیت را به شکل کلی‌تر از تسلیم اطلاعات در نظر گرفت البته ضرر و صدمه به امنیت ملی، شرط تحقق جرم است که اگرچه سوءنیت خاص تلقی نمی‌شود اما جرم هم بدون آن به مرحله تکوین نمی‌رسد. در ماده ۱۶۰ قانون جزائی امارات دست یافتن به اسرار دفاعی به هر وسیله‌ای غیرقانونی بدون مجوز و اعطاء آن به دشمن یا کسانی که سعی در اختلال در امنیت کشور دارند داشته باشد جرم محسوب می‌گردد هرچند قصد اعطاء آن به کسور بیگانه را نداشته باشد زیرا از طریق غیرقانونی آن اطلاعات را عامداً و عالماً تحصیل نموده است. وسیله ارتکاب جرم در ماده ۱۶۰ که اشاره شده هر نوع وسیله‌ای می‌تواند باشد به شرطی که به شکل غیرقانونی تحصیل شده باشد اما اگر به شکل قانونی و یا اینکه مرتکب کارمند بوده و دسترسی به اطلاعات داشته است مشمول این مجازات نمی‌گردد. انتشار یا اعطاء رازهای دفاعی کشور به اشخاص و گروه‌ها و یا کشورهای بیگانه به قصد صدمه به امنیت ملی کشور نیز سوءنیت خاص مرتکب محسوب شده و عنصر معنوی این جرم محسوب می‌گردد. تسلیم آگاهانه مدارک و اسرار و اسناد طبقه‌بندی شده یا اعطاء رازهای دفاعی کشور به اشخاص یا گروه‌ها یا کشورهای بیگانه در انجام اعمال مجرمانه کاشف از قصد مرتکب است. ضمن آنکه استفاده طرف جرم از اسرار دفاعی تسلیم شده به وی تأثیری در تحقیق جرم مذکور ندارد یعنی به محض اینکه اسرار مربوطه که شامل اسناد، اطلاعات و اسرار دفاعی است به طرف جرم تسلیم و ارائه گردد بزه جاسوسی تحقق می‌یابد چه اینکه طرف جرم بتواند از آن استفاده بکند یا نکند.

رویکرد سیاسی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بر امنیت ایران

مهم‌ترین هدف تأسیس شورای همکاری خلیج فارس، هماهنگی، اتحاد و تقویت میان شش کشور عضو شورای همکاری بوده و قرابت فرهنگی، اجتماعی و تاریخی بین کشورهای مذکور سبب گردید تا این شورا با عضویت شش کشور تشکیل گردد. شورای همکاری تصمیم گرفت نقش مهمی در منطقه خاورمیانه که یکی از مناطق استراتژیک و پرتنش دنیا است ایفا نماید و

در همین راستا توانست باگذشت زمان نقش پررنگی در منطقه و جهان ایفاء نماید و در جریانات و تحولات منطقه تأثیرگذار باشد. کشورهای عضو شورای همکاری توانستند مواضع خود را با آمریکا در مورد مسائلی مانند عراق، فلسطین، لبنان و مسائل دیگری حتی ایران و دستیابی آن به انرژی هسته‌ای یکی نمایند تا از این طریق پشتیبانی قدرت نظامی آمریکا را داشته باشند.

می‌توان مدعی شد که عربستان با محوریت خود توانسته اعضای شورای همکاری خلیج فارس را در بحث هسته‌ای شدن ایران با خود همراه نماید و علی‌رغم ریزنی‌ها صورت گرفته، کشورهای عضو راهبرد توقف و مهار برنامه هسته‌ای را ایران را در پیش گرفته‌اند زیرا هسته‌ای شدن ایران را مساوی با گسترش نفوذ منطقه‌ای ایران و متزلزل شدن رژیم‌های خود می‌دانند لذا از طریق ایجاد موازنه قوا و خرید تسلیحات نظامی و مخالفت با رویکردهای ایراد سعی در منزوی کردن ایران دارند.

از مواضع و رفتارهای اعضای شورای همکاری خلیج فارس در خصوص ایران خصوصاً نگاه آنان به توانمندی‌های هسته‌ای ایران می‌توان نتیجه گرفت که برنامه هسته‌ای ایران سبب شده این شورا احساس کند در تنگنای امنیتی قرار گرفته و در جهت ایجاد توازن قوا در برابر ایران قدم برمی‌دارد و راهبرد دنباله‌روی از قدرت‌های غرب به رهبری آمریکا را به‌منظور ترمیم ضعف‌های خود در برابر ج. ا. ایران و مهار آن به‌ویژه توانمندی‌های هسته‌ای را اتخاذ نماید (شیرازی و نیکو، ۱۳۹۳: ۲۳)

راهبرد ایران در قبال کشورهای منطقه و شورای همکاری خلیج فارس «راهبرد جمهوری اسلامی ایران حمایت از مظلوم بوده و مبارزه با ظالم را فریاد می‌زند و اگر هم دکترین نظامی بومی خود را ارتقا می‌دهد رویکرد تدافعی داشته است نه رویکرد تهاجمی. هم‌چنین قائل به تولید قدرت نرم بوده و دنبال نشر ایدئولوژی اسلام واقعی و گفتمان استکبارستیز در افکار عمومی جهان است که کشورهای منطقه به‌ویژه سلطه‌گران بین‌المللی همچون آمریکا این راهبرد را سمی برای رژیم‌های جعلی و وابسته خود در منطقه می‌دانند و امنیت خود را منطقه لغزان می‌بینند.» (لطفی و دلیری پور، ۱۳۹۷: ۵۴۷)

به نظر می‌رسد «جمهوری اسلامی ایران جهت افزایش نفوذ خود در منطقه باید با تشخیص نقاط ضعف خود، تمام تلاش خود را جهت رفع کاستی‌ها به کار گیرد و با حفظ و تقویت نقاط قوت به‌سوی نظم نوین و مطلوب در منطقه (الگوی مشارکتی) گام بردارد و با تمرکز بر حل مسائل داخلی نظیر بیکاری جوانان، کاهش فقر و... در راستای تحقق الگوی مطلوب خود گام بردارد، زیرا کاهش نارضایتی‌های داخلی و شکوفایی اقتصادی، جلب رضایت مردم و تأمین رفاه نسبی زمینه را برای حضور فعال در مسائل منطقه‌ای همراه با پشتوانه داخلی را فراهم خواهد آورد.» (حاجی‌زاده، ۱۳۹۹، ۱۱۳)

«جمهوری اسلامی ایران قائل است که امنیت را نمی‌توان با ابزارهای نظامی و انبارهای پر از تسلیحات به منطقه ارائه نمود؛ بلکه امنیت، مشارکت همه کشورهای منطقه را می‌طلبد و هر اختلاف و بی‌اعتمادی و دخالت نیروهای خارجی در منطقه می‌تواند یک چالش و بحران امنیتی در منطقه باشد (لطفی و دلیری پور، ۱۳۹۷: ۵۴۷) و در این زمینه مقام معظم رهبری در مورد طرح‌های نخ نمای امنیتی آمریکایی‌ها برای کاهش بحران در منطقه می‌فرمایند: «حضور آمریکا برای کشورهای منطقه خلیج فارس و هرجایی که این‌ها حضور پیدا کنند نامیمون و شوم است. این‌ها به‌جایی امنیت نمی‌آورند، این‌ها اهل مقابله با تجاوز نیستند، خودشان متجاوزند» (خدادادی، ۱۳۸۵: ۱۱۹).

می‌توان نتیجه گرفت که آمریکا به همراه متحدان خود در منطقه خصوصاً عربستان سعودی اهداف بلندمدت و راهبردی را در منطقه خاورمیانه دنبال می‌کنند که با منافع جمهوری اسلامی در تضاد بوده لذا کشور آمریکا و عربستان به‌منظور یکی نمودن سیاست‌های خود در منطقه و همراه ساختن دولت‌های عضو شورای همکاری خلیج فارس سیاست ایران هراسی در قبال ایران را در پیش گرفته‌اند که به نظر می‌رسد راهبرد ایران باید تشدید مناسبت‌ها و همکاری سازنده با کشورهای همسایه، اعتمادسازی، مشارکت جمعی، رفع اختلافات، ایجاد یک امنیت وابسته به قدرت درون منطقه‌ای بدون دخالت و سلطه بیگانگان را دنبال نماید و معتقد است تشکیل شورای همکاری خلیج فارس بدون نادیده گرفتن کشورهای تأثیرگذار منطقه خصوصاً ایران، نمی‌تواند ثبات دائمی برای کشورهای عضو بیاورد. ضمن آنکه جمهوری اسلامی ایران

همیشه با حضور نیروهای فرا منطقه‌ای و چندملیتی خصوصاً در جنوب کشور باهدف تأمین امنیت موافق نبوده و ضمن مخالفت‌های رسمی، خواستار یک طرح مشترک امنیتی که تمام کشورهای حاشیه خلیج فارس را دربرمی گیرد می‌باشد تا ضمن حفظ و تأمین امنیت منطقه باعث تعامل سازنده و وحدت بین کشورهای حاشیه خلیج فارس گردد.

بحث و نتیجه گیری

از مجموع آیات و روایات آشکار می‌گردد که قلمرو و محدوده این تحریم فقط اسرار، عیوب و لغزش‌های شخصی و خانوادگی است که با مصالح عمومی جامعه هیچ‌گونه ارتباطی ندارد؛ اما مسائل و اموری که به مصالح عمومی جامعه و حفظ و امنیت جامعه مسلمین وابستگی دارند، ضرورت دارد با هماهنگی قاضی و بر اساس اصل ۲۵ قانون اساسی در چارچوب قوانین و مقررات مورد بازرسی و مراقبت قرار بگیرد. از مطالعه قوانین کیفری کشورهای مذکور پیداست که در نظام کیفری همه این کشورها برای جرم جاسوسی تعریف قانونی مشخصی صورت نگرفته است و به نظر می‌رسد نبود تعریف قانونی موجب شده که تفسیر قاضی بر توسعه مصادیق ارتكابی این جرم بیشتر شده و از این جهت گاه بتواند با تکیه بر تفسیر موسع، موارد بیشتری را در شمول جاسوسی قرار دهد. کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، قوانین سخت‌گیرانه را برای مجازات فرد جاسوس که شامل حبس، کار با اعمال شاقه، پرداخت جریمه نقدی و اعدام را نسبت به مجازات‌های مقرر در قوانین کیفری ایران در نظر گرفته‌اند. در بین کشورهای مذکور کشور عمان حبس ابد ندارد و مجازات آن صرفاً اعدام و یا مجازات حبس ۳ الی ۱۵ سال است و در بین این کشورها عمان کمترین جرم‌انگاری برای حوزه جاسوسی (صرفاً ۲ ماده قانونی) را دارا می‌باشد. اگرچه این کشورها دارای مواد قانونی مختلف در خصوص جاسوسی هستند اما متن این مواد دارای شباهت زیادی به یکدیگر است؛ در اکثر این کشورها بیشتر از عناوین افشای اسرار، نگهداری و پنهان کردن اطلاعات، ارائه نقشه‌ها و اسناد به کشور بیگانه و ... استفاده شده و برای آنان جرم‌انگاری لازم صورت گرفته است. از طرف دیگر بین این کشورها صرفاً دو کشور عمان و امارات در

کیفرگذاری و مجازات‌ها در عنوان "اقدام علیه امنیت ملی" مجازات جریمه نقدی ندارند در حالی که کشورهای دیگر هرکدام به تناسب جرم، علاوه بر مجازات حبس، جریمه نقدی هم کیفرگذاری داشته‌اند. در کشورهای مذکور هیچ علل مشدده ای برای افزایش مجازات‌ها کیفرگذاری نشده و تفاوتی بین افراد نظامی و غیرنظامی قائل نشده‌اند، در حالی که در قانون مجازات ایران بین افراد نظامی و غیر نظامی تفاوت زیادی وجود دارد. در قانون مجازات ایران، برای سایر جرم‌های مرتبط با جاسوسی همچون تخلیه تلفنی، معاونت در جرم، بی‌احتیاطی موجب افشاء اطلاعات، تخلیه تلفنی و... که نشان از بلوغ قضایی کشور است کیفرگذاری لازم صورت گرفته اما در کشورهای شورای همکاری خلیج فارس این کیفر گذاری دیده نمی شود. با بررسی قوانین کشورهای مذکور می توان نتیجه گرفت که کشور عمان کمترین جرم انگاری را نسبت به سایر کشورها از منظر حقوقی داشته و راه های فرار حقوقی آن نسبت به سایر کشورها سهل تر است.

ارائه پیشنهادات

پیشنهاد می گردد واحد حقوقی وزارت اطلاعات در قالب یک لایحه حقوقی به مجلس جرم جاسوسی را به صورت زیر اصلاح و مجددا تعریف نماید: جاسوسی عبارت است از تجسس و تحصیل اطلاعات و اسناد طبقه‌بندی شده به هر وسیله و با قصد تسلیم آن‌ها به کشور بیگانه یا هر فرد، گروه یا سازمان فاقد صلاحیت اعم از داخلی یا خارجی به نحوی که برای امنیت کشور مضر باشد. علاوه بر این، در کیفرگذاری برای این جرم، نوع و درجه و سطح اسنادی که مورد جاسوسی قرار گرفته است و نیز میزان خطر و ضرری که برای امنیت ملی ما دارد، در نظر گرفته شود و به نوعی تناسب کمی و کیفی عمل و آثار آن مورد توجه قرار گیرد. با توجه به سازمان‌یافته بودن، بیشتر حالت‌های ارتکاب جرم جاسوسی، میان این حالت و حالت‌های غیرسازمان‌یافته‌ی آن تفاوت در کیفرگذاری لحاظ شود. همچنین علاوه بر خود جاسوس، عمل کسی که اطلاعات را نیز در اختیار می‌گیرد و از جاسوس دریافت می‌کند، جرم‌انگاری شود. همچنین باید گفت جاسوسی از جمله جرایم تعزیری بوده اما محاربه از جمله

جرایم حدود می‌باشد که شرط تحقق آن، دست به سلاح بردن متهم برای ترسانیدن مردم می‌باشد که کلاً متفاوت از جاسوسی است و از این حیث اصلاح قانون پیشنهاد می‌گردد که نسبت به رفع ابهامات ماده ۵۰۳ قانون مجازات اسلامی و هم‌چنین عباراتی چون سند، دشمن، دولت متخاصم و... که نیازمند تعریف و تبیین هستند تلاش نموده و زمینه رفع ابهامات قوانین جاسوسی را برطرف نماید.

انجام ملاقات های سری در داخل کشور عمان برای سرویس های اطلاعاتی کشورها به دلیل ضعف حقوقی و خلع قانونی از وضعیت بهتری برخوردار بوده لیکن انجام این قرارها در کشور امارات بیشترین تهدید امنیتی، حقوقی و سیاسی را نسبت به سایر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس خواهد داشت زیرا مجازات های قضایی امارات همچون سایر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس سختگیرانه و دارای مجازات اعدام یا حبس ابد بوده و حبس کوتاه مدت مثل سایر کشورها در سیستم کیفرگذاری کشور امارات جرم انگاری نشده است.

کتابنامه

۱. قرآن کریم
۲. ابن ابی الحدید، عبدالحمید (1385). شرح نهج البلاغه؛ دارالکتب العلمیه، قم.
۳. ابن القیم الجوزیه (۱۹۸۳)، شمس الدین ابو عبدالله محمد بن ابی بکر، احکام اهل الذمه، چاپ سوم، بیروت، دارالعلم للملایین
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۰۸)، لسان العرب، ج ۱، بیروت، جلد ۲، دارالاحیاء التراث العربی.
۵. اترک، حسین (۱۳۹۰)، ماهیت و حکم اخلاقی تجسس، سال دوم، شماره چهارم، پاییز، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
۶. اردبیلی، احمد بن محمد (۱۳۶۲)، زبده البیان، عطایی، تهران.
۷. بابایی، حسن، (۱۳۸۸)، جاسوسی از دیدگاه حقوق بین الملل، بیجا، تهران، گنج دانش،
۸. بخاری، ابو عبدالله محمد بن اسماعیل، (بی تا) صحیح البخاری، طبعه الشعب، [بیجا].
۹. تقوی، امیر (۱۳۸۰)، دایره المعارف اطلاعاتی، مفاهیم و اعلام، تهران، دانشکده اطلاعات و امنیت، چاپ اول.
۱۰. الجزلانی، محمد (۱۴۳۵)، صحیفه الحیاء، مصاحبه حقوقدان عربستانی، تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۵/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <http://www.alghamdi.me/blog/6-17>
۱۱. جلالی، حسن (۱۳۹۶) جاسوسی از دیدگاه فقه و حقوق، پنجمین همایش فقه و حقوق جزا.
۱۲. حاجی زاده، سیروس (۱۳۹۹) رهیافت ارتقای جایگاه جمهوری اسلامی ایران در ترتیبات امنیتی منطقه، مجله سیاست دفاعی شماره 113، زمستان ۱۳۹۹.
۱۳. خدادادی، محمد اسماعیل (۱۳۸۵)، مسائل منطقه‌ای ایران در چشم‌انداز مقام معظم رهبری، فصلنامه حصون شماره ۷
۱۴. الخراعی، حسین (۱۳۹۵) اطلاعات و امنیت در فقه امامیه، ترجمه مرتضی جنتی، یاسر جنتی، دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی چاپ اول.
۱۵. الذهبی، محمد (۱۴۲۳) سیر أعلام النبلاء، الطبعة التاسعة، مؤسسة الرسالة بیروت، تحقیق: شعیب الأرنؤوط، و محمد نعیم العرق سوسی.
۱۶. الذهبی، محمد، [بی تا]، شرح مسلم، جلد ۱۲ [بی تا]، [بیجا].

۱۷. رحمدل، منصور (۱۳۹۴)، مقاله جاسوسی و خیانت به کشور، فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - شماره ۲۸
۱۸. رضوان، حسین (۱۳۹۳)، بررسی جرم جاسوسی در حقوق جزای ایران، چاپ اول، انتشارات میزان، تهران
۱۹. زراعت، عباس (۱۳۹۰) جزای اختصاصی جلد سوم جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی . تهران، جنگل
۲۰. ساریخانی، عادل (۱۳۸۴)، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، حقوق جزای اختصاصی (۳)، دانشگاه قم
۲۱. ساریخانی، عادل. (۱۳۷۸) جاسوسی و خیانت به کشور، قم: دفتر تبلیغات اسلامی
۲۲. السرخسی، شمس الدین، (۱۴۱۷)، شرح السیر الکبیر، الطبعة الأولى ۱۴۱۷ هـ ۱۹۹۷ م دار الکتب العلمیة بیروت لبنان، تحقیق: محمد حسن محمد حسن إسماعیل الشافعی.
۲۳. سیاح، رحیم (۱۳۹۵)، مقاله مجازات جاسوس در اسلام (مذاهب خمس)، نخستین همایش ملی علوم اسلامی، حقوق و مدیریت
۲۴. الشافعی، محمد بن إدريس (۱۴۲۲)، الأم، دار الوفاء، المنصورة، تحقیق ق: الدكتور رفعت فوزی عبد المطلب.
۲۵. شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۳)، حقوق جزای اختصاصی، جلد سوم، تهران: نشر ویستار، چاپ دوم
۲۶. شیرازی، حبیب اله؛ نیکو، حمید (۱۳۹۳)، تنگنای امنیتی؛ رفتارشناسی شورای همکاری خلیج فارس در قبال برنامه هسته‌ای ایران، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل شماره ۱۴۸.
۲۷. عدنان عثمان، محمد (۲۰۱۵)، دور القانون الدولي فی مواجهة التجسس الدبلوماسی، جامعه الشرق الأوسط
۲۸. العینی، ابومحمد بن احمد، (بی‌تا)، عمده القاری فی شرح صحیح البخاری، بیروت، جلد ۱، ۱۴۸، دار احیاء التراث العربی
۲۹. فریدل، ران، (۱۳۸۲)، جاسوسی دنیای مدرن جاسوسی، ترجمه معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر (ع)، چاپ اول

۳۰. قاسمی نراقی، علی‌اصغر (۱۳۷۸)، شورای همکاری خلیج فارس، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، انتشارات وزارت امور خارجه، تهران
۳۱. قانون مجازات کویت، قانون الجزاء الكويتی، تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۵/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <https://law.almohami.com>
۳۲. قانون مجازات کشور امارات، القانون الاتحادي الإماراتی، تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۵/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <http://rakpp.rak.ae/ar>
۳۳. قانون مجازات کشور عمان، قانون الجزاء العماني، تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۵/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <https://www.rop.gov.om/pdfs/roplaws/ROPRULE-1.pdf>
۳۴. قانون جزایی کشور قطر، قانون العقوبات القطری تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۵/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <https://www.almeezan.qa/LawArticles.aspx?LawTreeSectionID=195&lawId=26&language=ar>
۳۵. قانون نظام مکافحه جرائم المعلوماتية السعودية: تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۸/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <https://laws.boe.gov.sa/BoeLaws/Laws/LawDetails/25df73d6-0f49-4dc5-b010-a9a700f2ec1d/1>
۳۶. قانون مرکز ملی اسناد و مدارک و بایگانی عربستان، نظام هیئته مرکز الوطني للوثائق والمحفوظات السعودي تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۸/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <https://laws.boe.gov.sa/BoeLaws/Laws/LawDetails/bdf15375-52e6-4c94-9153-a9a700f16cc3/1>
۳۷. الغامدی، أحمد علی محمد (۱۴۴۰)، أحكام الجاسوس المسلم، دراسة فقهية مقارنة، مجله جامعه الاسلاميه للعلوم الشرعيه شماره نشریه ۱۸۷، تاریخ مراجعه (۱۳۹۹/۵/۱)، قابل دسترسی در آدرس: <https://journals.iu.edu.sa/ILS/Main/Search?Majors=&Year>
۳۸. قرطبی، ابی عبدالله محمد بن احمد الانصاری، (۱۳۶۲)، الجامع لاحکام القرآن، ج ۱۸، بیروت، انتشارات دار احیاء التراث العربی
۳۹. کارلیس لی، رادنی (۱۳۸۷)، جاسوسان و جاسوسی ترجمه داود ولیان، دانشکده امام باقر (ع)

۴۰. کاسیوروسکی، مارک جی، (۱۳۷۹)، مشروعیت رژیم و امنیت ملی، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، نشر مرکز مطالعات راهبردی
۴۱. کرمی، کامران (۱۳۹۳)، شورای همکاری خلیج فارس از همکاری های اقتصادی تا رقابت های سیاسی، مرکز بین المللی مطالعات صلح، IPSC - قابل دسترسی در آدرس: <http://peace-ipsc.org/>
۴۲. کلینی، یعقوب (۱۳۷۵)، اصول کافی، تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری، دارالکتب الاسلامی، چاپ ششم، ۱۳۷۵ ش، جلد ۲.
۴۳. گارو، رنه (۱۳۷۴)، مطالعات نظری و عملی در حقوق جزا، ترجمه سید ضیاء الدین نقابت، ج ۱، تهران، نشر ابن سینا
۴۴. گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۶)، حقوق جزا اختصاصی. تهران انتشارات ماجد
۴۵. لطفی، مهدی؛ دلیری پور، مهدی (۱۳۹۷)، بررسی رویکرد و راهبرد شورای همکاری خلیج فارس با تأکید بر راهبرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران، پژوهشنامه تاریخ، سیاست و رسانه، شماره چهارم
۴۶. الیبی، ابویحیی (۱۴۲۹)، المعلم فی حکم الجاسوس المسلم، مرکز الفجر للإعلام.
۴۷. مجموعه من المؤلفین، (۱۴۰۴)، الموسوعه الفقهيه الكويتیه، جلد ۱۰، صادر عن: وزارت الأوقاف والشؤون الإسلامیه - الكويت
۴۸. مجیدی، سید محمود (۱۳۹۳)، حقوق کیفری اختصاصی جرایم علیه امنیت، تهران: نشر میزان
۴۹. محمدی ری شهری، محمد، و جمعی از پژوهشگران (۱۳۸۶)، حکمت نامه پیامبر اعظم (ص)، ج ۹. موسسه دار الحدیث
۵۰. مصطفوی، حسن (۱۳۶۰)، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب. ج ۲
۵۱. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۷)، اخلاق در قرآن، جلد ۳، ناشر مدرسه امام علی، جلد ۳، چاپ اول
۵۲. میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۷۸)، جرم جاسوسی، ماهنامه دادرسی، سال سوم، شماره هجدهم، بهمن و اسفند
۵۳. میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۹۲)، حقوق کیفر اختصاصی ۳، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی. تهران: نشر میزان

۵۴. ولیدی، محمد صالح (۱۳۷۳)، حقوق جزایی اختصاصی، چاپ دهم، انتشارات امیرکبیر، تهران
۵۵. واقدی مغاری، محمدبن عمر، (۱۳۶۱)، تاریخ جنگهای پیامبر، جلد ۱، ترجمه مهدوی دامغانی، محمود، بیجا، تهران، مرکز نشر دانشگاهی
۵۶. هانی رفیق، حامد عوض (۱۴۳۰)، الجرمه السیاسیه ضد الأفراد، الرساله، دراسه الفقهیه المقارنه، الجامعه الاسلامیه بغزه
۵۷. العسقلانی، ابن حجر (۱۴۲۳)، لسان المیزان: الطبعة الأولى، مکتب المطبوعات الإسلامیه، تحقیق: عبد الفتاح أبو غده.
58. Lee lerner.k and Wilmoth. B(۲۰۰۳), Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security, Includes bibliographical references and index, ISBN 0-7876-7546-6 (set hardcover alk. paper) — ISBN0- ISBN 0-7876-7546-6 (set hardcover alk. paper) — ISBN